«ІЛОВАЙСЬКА ТРАГЕДІЯ» 2014 р.:

ПОДІЇ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АГС – станковий автоматичний гранатомет;
АТО – антитерористична операція на території Донецької та Луганської області;
БМД – бойова машина десанту;
БМП – бойова машина піхоти;
БСПМОП – батальйон патрульної служби міліції особливого призначення;
БТрО – батальйон територіальної оборони;
БТР – бронетранспортер;
ВРУ – Верховна Рада України;
ГРУ – Генеральне розвідувальне управління Російської Федерації;
ГШ – Генеральний Штаб;
«ДНР» – самопроголошена «Донецька народна республіка»;
ЗМІ – засоби масової інформації;
ЗСУ – Збройні Сили України;
ЗС РФ – Збройні Сили Російської Федерації;
МВСУ – Міністерство внутрішніх справ України;
МЦ СпП – морський центр спеціальних операцій;
НГУ – Національна гвардія України;
НОНа – самохідна артилерійська установка;
ОАБр – окрема аеромобільна бригада;
ОК – оперативне командування;
ОМБр – окрема механізована бригада;
ОПОЗ – окремий полк оперативного забезпечення;
ОПС – окремий полк спеціального призначення;
ОТБр – окрема танкова бригада;
ПМС – путьова машинна станція;
ПТУР – протитанкова керована ракета;
РЕБ – радіоелектронна боротьба;
РПГ – ручний протитанковий гранатомет;
РПСМОП – рота патрульної служби міліції особливого призначення;
РСЗВ – реактивна система залпового вогню;
РФ – Російська Федерація;
СБУ – Служба безпеки України;

«ІЛОВАЙСЬКА ТРАГЕДІЯ» 2014 р.: ПОДІЇ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ПОДІЇ СЕРПНЯ 2014 Р. залишаються одними з найкривавіших сторінок конфлікту на Сході України. Значна кількість постраждалих, відсутність повної інформації відносно подробиць подій, невизначення винних та затягування розслідування – така реальність другої річниці «іловайської трагедії».

Офіційна статистика втрат «Іловайського котла» - 366 загиблих, 429 - поранених. 158 наших бійців досі вважаються зниклими без вісті[1]. Своя статистика у бійців. Вони її озвучують так: кожен третій - загинув, кожен третій - був поранений і кожен третій - потрапив у полон[2] . Протягом двох років продовжується встановлення осіб загиблих шляхом підтвердження зразків ДНК. Останні дані, які оголошувались, складали 459 загиблих осіб[3] . Окрім того, застосування проти української сторони важкої артилерії призводило до завдання шкоди такої тяжкості бійцям, внаслідок якої не могло залишитися навіть останків тіла.

На офіційні дані впливає те, що основну частину «іловайського угрупування» *(прим. – підрозділи ЗСУ, НГУ та МВСУ, які були залучені до операції)* складали підрозділи, сформовані з добровольців. Офіційно, по документам військових частин, вони були оформлені в якості резервістів[4]. При чому в кадрових службах військових частин були проблеми з внутрішніми документами: частина бійців відправлялась до зони АТО не будучи зареєстрованими як особовий склад відповідної військової частини.

Крім питання щодо точної кількості постраждалих в «іловайській трагедії», вже протягом двох років залишаються без відповіді і інші. Якими були причини трагедії? Чи можна було уникнути таких наслідків? Чи можна було виконати задум операції наданими силами? Чи були належним чином підготовлені підрозділи? Чи на належному рівні був налаштований обмін інформацією в ході операції? Чому не було відповідної реакції на вторгнення російської армії?

Чим далі розкручувати ситуацію, тим більше виникає питань, які вимагають відповіді. І скільки ж часу ще необхідно, щоб отримати на них відповіді? Спробуємо розібратися в тому, що все ж таки сталося літом 2014 р. в м. Іловайськ.

---

1 А. Матіос Справи по ІЛ-76 та по Іловайську будуть доведені до суду найближчим часом/ ЦЕНЗОР.НЕТ, 17.04.2015 р. // http://censor.net.ua/resonance/332996/antolyi_matos_spravi_po_l76_ta_po_lovayisku_budut_doveden_do_sudu_nayiblijchim_chasom.

2 В Україні вшанували роковини трагедії Іловайська / ТСН.UA, 29.08.2015 р. // http://tsn.ua/ato/v-ukrayini-vshanuvali-rokovini-tragediyi-ilovayska-484000.html

3 А. Матіос Число загиблих під Іловайськом бійців АТО зросло до 459 / Ліга.Новости, 17.04.2015 р. // http://news.liga.net/ua/news/politics/5580373-chislo_zagiblikh_p_d_lovayskom_b_yts_v_ato_zroslo_do_459_mat_os.htm.

4 Резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час. // Ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» від 25.03.1992 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/page.

Розслідування «іловайської трагедії»: хід та перспективи

ПОСТАНОВОЮ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ від 4 вересня 2014 р. було створено Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з питань розслідування трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України біля міста Іловайськ Донецької області (далі – «Комісія»)[5] . До складу Комісії було обрано 11 народних депутатів. Головою Комісії було призначено Сенченко Андрія Віленовича (прим. – народний депутат України, фракція Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина»).

20 жовтня 2014 р. був опублікований Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії з розслідування трагічних подій під Іловайськом. Комісією була опрацьована інформація, отримана від Антитерористичного центру СБУ, Генерального штабу Збройних Сил України, Міністра оборони України, Міністра внутрішніх справ України, Голови Державної прикордонної служби України, Голови Служби зовнішньої розвідки України, Голови Служби безпеки України, Керівника Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Начальника інформаційного управління (розвідки) Державної прикордонної служби України, Генерального прокурора України, Командувача Національною гвардією України, Голови Донецької обласної державної адміністрації, Міністра охорони здоров'я України.

При цьому в звіті зазначено, що Міністерство оборони України та Генеральний Штаб активно протидіяли роботі Комісії[6] . Зокрема, *«станом на 20 жовтня 2014 року, Міністерство оборони та Генеральний штаб не надали відомості про загиблих, поранених, померлих від ран, зниклих без вісті і полонених. Єдиний отриманий від міністерства і генштабу документ свідчить про 108 військовослужбовців Збройних Сил України, які загинули в Секторі «Д» з 22 липня по 24 серпня 2014 року».*[7]

Комісії дійшла до таких висновків в своїй роботі:

- **в основі причин, що призвели до «іловайської трагедії», полягають фундаментальні проблеми в організації оборони країни;**
- **не введення військового стану призвело до дезорганізації управління військовими діями, що значною мірою зумовило «іловайські події»;**

5 Постанова Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України біля міста Іловайськ Донецької області» від 04.09.2014 р. // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1676-vii.

6 Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також Збройних Сил України біля міста Іловайськ Донецької області // [Електроний ресурс]: http://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/.

7 Ibid

- **помилкові кадрові рішення істотно ускладнили обстановку, а неадекватні дії міністра оборони Гелетея В.В. і начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройними Силами України Муженка В.М. призвели до «іловайської трагедії»;**
- **«іловайська трагедія» мала не лише важкі військові, але й не менш важкі політичні наслідки для країни.**[8]

Робота Комісії не була продовжена. Остаточного звіту за результатами проведеної роботи не було опубліковано. Генеральна прокуратура України, у відповідь на звернення Комісії 23 вересня 2014 р. повідомила, що 4 вересня 2014 р. розпочато досудове розслідування кримінального провадження № 42014000000000900, в рамках якого відпрацьовуються і розглядаються такі напрямки:

- **відповідність статутним вимогам Збройних Сил України організації командуванням штабу АТО військової операції «По розгрому основних сил незаконних збройних формувань у м. Іловайську і взяття його під контроль» та її виконання командуванням Сектору «Б»;**
- **відповідність статутним вимогам Збройних Сил України рішення командування Сектору «Б» про відвід підрозділів ЗСУ та добровольчих батальйонів «Донбас», «Дніпро», «Азов», «Світязь», «Миротворець» та інших з місця дислокації Сектору «Б»;**
- **відповідність статутним вимогам Збройних Сил України організації командуванням штабу АТО та Сектору «Д» «ізоляції кризового району Сектору «Д», недопущення вторгнення незаконних збройних формувань і диверсійно-розвідувальних груп з території Російської Федерації на територію України» та відводу підрозділів ЗСУ з місця дислокації Сектору «Д».**

В рамках досудового розслідування, що проводиться слідчим відділом слідчого управління Головної військової прокуратури, не вивчається питання відповідності статутним вимогам Збройних Сил України організації командуванням штабу АТО військової операції з деблокування «іловайського угрупування» Сектору «Б»[9] .

Наразі досудове розслідування, розпочате Генеральної прокуратурою України триває. Провадження перебуває в підслідності Головної військової прокуратури Генеральної прокуратури України. Періодично в ЗМІ з'являються відомості про хід розслідування. В березні 2015 р. Головний військовий прокурор А. Матіос в ефірі 5-го каналу заявив, що *«фактично, розслідування кримінального провадження, пов'язаного з трагедією під Іловайськом, слідчими військової прокуратури закінчено».*[10] Напередодні річниці трагедії в ЗМІ з'явилось повідомлення по те, що розслідування продовжується.[11]

---

8 Ibid
9 Ibid
10 Розслідування Іловайської трагедії майже завершили / ВолиньPost, 22.03.2015 р. // http://www.volynpost.com/news/48499-rozsliduvannia-ilovajskoi-tragedii-majzhe-zavershyly.
11 Прокуратура продовжила розслідування Іловайської трагедії / BBC Україна, 14.08.2015 р. // http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaisk_tragedy_investigation_vc.

15 липня 2016 р. під час свого виступу у Верховній Раді України Генеральний прокурор України Юрій Луценко заявив, що: *«в даний час на завершальному етапі проведення знаходиться судова комплексна комісійна експертиза, завершення якої очікується в першій половині серпня поточного року»*[12] . Така заява є дещо суперечливою, оскільки ще в серпні 2015 р. журналіст, військовий експерт Юрій Бутусов заявив про те, що експертиза була завершена:

«Військово-тактична експертиза дій командування АТО – це подія для України. Уперше за дорученням Генпрокуратури група судових експертів під керівництвом директора Київського інституту судових експертиз Олександра Рувіна проводила детальний розбір рішень високопоставлених керівників. До групи входили двадцять офіцерів і генералів, включаючи чинних співробітників Міністерства оборони. До групи експертів було включено й мене – єдину цивільну особу. До матеріалів справи долучено мої показання як очевидця, також до матеріалів справи включено й обидві мої статті про Іловайськ, раніше опубліковані в «Дзеркалі тижня. Україна».

Група експертів отримала доступ до всієї секретної документації. Посилатися на ці документи я не можу. У чому ключове значення експертизи? Велика частина рішень штабу АТО не оформлена письмовими наказами, а ті письмові накази, які були видані у встановленому порядку, мали бути прив'язані до поточної обстановки. Суд самостійно розібратися не зміг би. Тому що суд дає оцінку документам, а оцінювати в цьому випадку потрібно також відсутність документів, відсутність письмових наказів, неухвалення рішень. Тому що процес управління військами чітко регламентований бойовим статутом і настановами щодо оперативної роботи, і навіть відсутність рішень, які мали бути ухвалені за статутом, може бути порушенням.

Прокуратура вирішила проаналізували всі рішення командування АТО, які вплинули на події і призвели до масової загибелі українських воїнів. Проведено величезну й кропітку роботу. Підняли всі документи, які регламентують бойове застосування сил АТО, відбувся розбір усіх рішень та обстановки»[13] .

В дні другої річниці знову активізувалися розмови з приводу подій 2014 р. особливо серед представників правоохоронних органів. За повідомленням Управління зі зв'язків з громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України 29 серпня 2016 року, перший заступник Генерального прокурора України Д. Сторожук зустрівся з родичами воїнів, загиблих під Іловайськом. Основною темою розмови були результати розслідування обставин та причин Іловайської трагедії. Зокрема, Д. Сторожук зазначив, що наразі завершена

12 Розслідування причин Іловайської трагедії завершиться на початку серпня / РБК-Україна, 15.07.2016 р. // https://www.rbc.ua/ukr/news/lutsenko-anonsiroval-zavershenie-ustanovleniya-1468567778.html.
13 Ю. Бутусов Іловайськ. Роковини / ZN.UA, 21.08.2015 р. // http://gazeta.dt.ua/internal/ilovaysk-rokovini-_.html.

унікальна судова комісійна військова експертиза, яка тривала майже рік і до якої залучено 31 провідного експерта та фахівців, у тому числі з Міністерства оборони України, Антитерористичного центру при Службі безпеки України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України. Наявність експертизи дозволяє готувати кримінальне провадження для направлення справи до суду.[14]

Останнє офіційне повідомлення стосовно розслідування зробив 30 серпня 2016 р. Генеральний прокурор України Юрій Луценко. За його словами, наразі розслідування стосується фактів *«розв'язання і ведення представниками влади Російської Федерації та службовими особами Збройних Сил РФ за змовою з терористичними угрупуваннями агресивної війни з Україною»*[15] . Тобто окремо розслідування обставин «іловайської трагедії» вже не здійснюється! Окремо наголошується на проведеній експертизі та її важливості. *«Експертизою досліджені 3600 бойових та інших документів, які дали можливість проаналізувати причини великих втрат української армії. Інформацію про хід розслідування та перспективи притягнення винних до кримінальної відповідальності надам на засіданні комітету ВР із питань безпеки та оборони 7 вересня»*, – констатував Генпрокурор.[16]

Безперечно, проведення комплексної експертизи – це можливість проаналізувати події в ретроспективі, базуючись на вимогах та наказах. Проте, мова про цю експертизу йде вже другий рік. В серпні 2015 р. Ю. Бутусов заявляв про те, що він був залучений до проведення зазначеної експертизи як військовий експерт та єдина цивільна особа серед комісії та що експертиза була завершена. Але 15 липня 2016 р. Генеральний прокурор України Юрій Луценко заявив вже про іншу експертизу. Чи значить це, що результати попередньої експертизи визнані непридатними? Чи висновки первинної експертизи просто приховуються?

14 В Генеральній прокуратурі України відбулась зустріч з родичами загиблих бійців в Іловайському котлі / ГПУ, 29.08.2016 р. // http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=191446.

15 Завершується військова експертиза ходу війни РФ проти України: 7 вересня Луценко доповідатиме на засіданні профільного комітету ВР / Цензор.НЕТ, 30.08.2016 р. // http://ua.censor.net.ua/news/403667/zavershuyetsya_viyiskova_ekspertyza_hodu_viyiny_rf_proty_ukrayiny_7_veresnya_lutsenko_dopovidatyme_na.

16 Завершується військова експертиза ходу війни РФ проти України: 7 вересня Луценко доповідатиме на засіданні профільного комітету ВР / Цензор.НЕТ, 30.08.2016 р. // http://ua.censor.net.ua/news/403667/zavershuyetsya_viyiskova_ekspertyza_hodu_viyiny_rf_proty_ukrayiny_7_veresnya_lutsenko_dopovidatyme_na.

Причини трагедії: офіційна позиція

НАПЕРЕДОДНІ першої річниці трагедії, 13 серпня 2015 р., Міністерство оборони України опублікувало Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 р. В матеріалі аналізуються події в Секторі «Д» та Секторі «Б» в ході літньої компанії та висуваються такі основні тези:

- **добровольчі підрозділи (загони) на той час налічували до 4 тисяч осіб, не підпорядковувались штабу АТО і не входили до складу сил і засобів;**
- **керівництво штабу АТО не очікувало, що Російська Федерація здійснить акт вторгнення регулярних збройних сил на територію України без оголошення війни, в порушення норм міжнародного гуманітарного права (права війни);**
- **підрозділи ЗСУ та НГУ перебували на офіційному обліку в штабі АТО, тому їх можливо було оцінити як з точки зору бойових можливостей, так і з точки зору перспектив застосування. Добровольчі батальйони за цими параметрами було неможливо оцінити, тому що вони не входили до складу сил і засобів АТО (під добровольчими батальйонами у тексті Аналізу розуміються батальйони НГУ та МВСУ «Донбас», «Дніпро-1», «Світязь», «Херсон», «Миротворець», «Херсон», «Івано-Франківськ»);**
- **попри високу вмотивованість бійців, рівень їх навченості – як загальний, так і по управлінню підтримуючими підрозділами – був низький. Рівень їх організованості також не сприяв ефективному виконанню завдань. Добровольчі підрозділи входили та виходили з бою на розсуд їх командирів. Вони, зазвичай, заходили в населений пункт і, наразившись на опір противника, виходили. Це повторювалося декілька разів. Причиною цього був низький рівень тактичної підготовки та відсутність маневру. В таких умовах, взяти під контроль Іловайськ не вдавалося;**
- **розвідувальна інформація про перетин державного кордону України колонами військової техніки Збройних сил РФ почала надходити до штабу АТО та Генерального штабу 25 серпня 2014 року. Остаточно факт вторгнення регулярних підрозділів РФ було підтверджено 26 серпня після захоплення у полон військовослужбовців повітряно-десантних військ ЗС РФ;**
- **штабом АТО тричі ставилися завдання 3-й батальйонній тактичній групі 72-ї механізованої бригади вийти на визначені рубежі для зайняття оборони. І жодного разу ці завдання не були виконані у зв'язку з невиходом у визначений район у встановлені терміни, чим суттєво були обмежені можливості виконання завдань іншими підрозділами в районі Іловайська;**
- **з втратою управління штабом Сектору «Д», самовільним відходом значної частини підпорядкованих сил і засобів, неможливістю виконувати весь обсяг**

завдань тими силами і засобами, що залишилися, було прийнято рішення про розформування Сектору «Д»;

- **з метою стабілізації обстановки, 3-я батальйонна тактична група 72-ї механізованої бригади та 1-а бригада оперативного призначення Національної гвардії повинні були вийти у визначені райони та перейти до оборони рубежу Кутейникове – Старобешеве – Комсомольське. Ці завдання у повному обсязі не були виконані, що призвело до оголення правого флангу нашого угруповання;**
- **з урахуванням кількісного складу сил і засобів угруповання в районі Іловайська для сковування угруповання противника, нанесення йому вогневого ураження та недопущення виходу у фланг і тил наших військ в районі Маріуполя, керівництво АТО прийняло рішення продовжити спеціальних дій в районі Іловайська;**
- **Генеральний штаб ЗСУ наголошує, що це не був прорив із оточення (прим. – щодо подій 29 серпня 2014 р.). Інакше українські війська не йшли б колонами, а проривалися б найбільш безпечними напрямками та здійснювали його вночі декількома маршрутами у відповідному бойовому порядку на широкому фронті. На практиці цього не було, оскільки це був вихід під гарантії російської сторони. Таким чином, ці дії військових РФ повинні кваліфікуватися як військовий злочин[17] .**

Доповнення до вказаного Аналізу було опубліковано Міністерством оборони України 19 жовтня 2015 р. «Аналіз бойових дій в районі Іловайська після вторгнення російських військ 24-29 серпня 2014 р.» містить, зокрема, такі висновки:

- **незважаючи на несприятливу обстановку, українські підрозділи своїми діями нанесли значних втрат противнику, скували значні його сили, стабілізували лінію зіткнення та не допустили подальшого просування незаконних збройних формувань в глибину української території;**
- **злочинний розстріл колон українських військ, які виходили з Іловайська, яскраво продемонстрував терористичну сутність Російської Федерації, що стало уроком на майбутнє;**
- **досвід, отриманий за результатами бойових дій в районі Іловайська після вторгнення російських військ 24-29 серпня 2014 року, зокрема низка поразок та самовільних відступів окремих підрозділів сил АТО, зумовили необхідність інтенсифікації процесів підготовки особового складу, управління, взаємодії, забезпечення та створення резервів;**
- **недоліки взаємодії добровольчих загонів з підрозділами ЗСУ дали підстави для початку процесу їх входження до складу Збройних Сил, Національної**

17 Аналіз ведення АТО та наслідків вторгнення РФ в Україну у серпні-вересні 2014 р. / Міністерство оборони України, 13 серпня 2015 р. // www.mil.gov.ua/news/2015/08/13/analiz-vedennya-antiteroristichnoi-operaczii--12694/.

гвардії або перетворення на спеціальні батальйони Міністерства внутрішніх справ України. Наразі цей процес в цілому завершено[18] .

Версія подій в м. Іловайськ, презентована Міністерством оборони України, була піддана значній критиці за сторони як учасників подій, так і зі сторони військових експертів[19] . Голова Тимчасової слідчої комісії ВРУ Андрій Сенченко закликав громадськість запобігти спробам засекречування судового розгляду справи про події під Іловайськом, які, на його думку, матимуть місце. «*Це буде основна технологія уникання відповідальності»,* - заявив він.[20]

«Фальсифікованою» називає доповідь Генштабу журналіст Юрій Бутусов. Він, зокрема, стверджує, що військова розвідка доповідала керівництву сил АТО про російське вторгнення ще на початку серпня. «*Потрібен суд, якнайшвидший суд, розгляд справи і судовий вирок. Щоб на суді оголосили всі документи й накази – і тоді всім стане зрозуміло, що сталося і хто винен»*, - написав він.[21]

Представники Росії і «самопроголошених республік» заперечують всі заяви про участь російських кадрових військових у бойових діях на сході України і, зокрема, в подіях під Іловайськом. У збройних формуваннях «ДНР» кажуть, що події під Іловайськом стали результатом успішного «контрнаступу ополчення».[22] Натомість іншого підходу до описання подій не пропонується.

18 Аналіз бойових дій в районі Іловайська після вторгнення російських військ 24-29 серпня 2014 р. / Міністерство оборони України, 19.10.2015 р.// http://www.mil.gov.ua/news/2015/10/19/analiz-illovausk--14354/.

19 С. Хоменко Що сталося в Іловайську: версія Генштабу / BBC Україна, 14.08.2015 р. // http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaysk_hq_general_sx. Ю. Бутусов Іловайськ. Роковини / ZN.UA, 21.08.2015 р. // http://gazeta.dt.ua/internal/ilovaysk-rokovini-_.html.

20 С. Хоменко Що сталося в Іловайську: версія Генштабу / BBC Україна, 14.08.2015 р. // http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaysk_hq_general_sx.

21 Ю. Бутусов Іловайськ. Роковини / ZN.UA, 21.08.2015 р. // http://gazeta.dt.ua/internal/ilovaysk-rokovini-_.html.

22 С. Хоменко Що сталося в Іловайську: версія Генштабу / BBC Україна, 14.08.2015 р. // http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/08/150814_ilovaysk_hq_general_sx.

Опис ситуації в серпні 2014 р.

ДО ПЕРШОЇ РІЧНИЦІ трагедії велика кількість ЗМІ презентувала свої пам'ятні проекти, які показували історії окремих бійців різних підрозділів, версії командирів[23] . Проте, не проводиться робота по комплексному документуванню подій: збирання історій учасників подій, фото- та відеоматеріалів, формування карт та реконструкцій подій. Проходить час, пам'ять самих учасників втрачає подробиці, які вже неможливо буде відновити. З усіх матеріалів, які знаходяться у відкритому доступі, найбільш інформативним та повним можна вважати матеріал, підготований для видання «Тиждень» Ярославом Тинченко (прим. - український історик і журналіст; заступник директора Національного військово-історичного музею України з наукової роботи). Його публікації являють собою серію, яка складається з шести частин та описує події від взяття міста до проведення ексгумації тіл загиблих пошуковою місією Національного військово-історичного музею України[24] .

На основі пояснень безпосередніх учасників подій ми намагалися зібрати хронологію подій в м. Іловайськ та його околицях влітку 2014 р.

СИТУАЦІЯ В СЕКТОРАХ АТО НАПЕРЕДОДНІ «ІЛОВАЙСЬКОЇ ОПЕРАЦІЇ»

Сектор «Д» був створений в межах зони проведення антитерористичної операції (далі – «зона АТО») у квітні 2014 р. Його метою було закриття державного кордону між Україною та Російською Федерацією. Він охоплював ділянку державного кордону Ізварино – Кумачове, а також включав в себе завдання по забезпеченню угрупувань, які базувалися в районі с. Степанівка Донецької області[25] .

Чіткої лінії розмежування між протилежними сторонами влітку 2014 р. не було. Переважно всі бойові дії мали позиційний характер: займалось певне місто, облаштовувались блок-пости, організовувались позиції. Хід збройного конфлікту змінило відкрите втручання Збройних Сил Російської Федерації (прим. – маються на увазі події середини серпня 2014 р.).

---

23 Наприклад: Я був в мінометному взводі, але жодного мінометa не було - боєць «Донбасу» про бої в Іловайську // Громадське телебачення, 29.08.2015 р. // https://www.youtube.com/watch?v=1SrpULegoeE. Уроки «Іловайська». Пам'ять і висновки / Радіо Свобода онлайн, 03.09.2015 р. // https://www.youtube.com/watch?v=FmFcAjqoU8A. Люстратор 7.62. Іловайський котел. Подробиці / Телеканал 2+2, 08.10.2014 р. // https://www.youtube.com/watch?v=M3NDczIeCGs.

24 Я. Тинченко Серпень 2014-го. Іловайськ / Тиждень, 2015 р. // http://tyzhden.ua/Society/144112, http://tyzhden.ua/Society/144115, http://tyzhden.ua/Society/144554, http://tyzhden.ua/Society/145221, http://tyzhden.ua/Society/146208, http://tyzhden.ua/Society/140665.

25 Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також Збройних Сил України біля міста Іловайськ Донецької області // [Електроний ресурс]: http://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/.

Найпершим епізодом стало 11 липня 2014 р. – в с. Зеленопілля були обстріляні позиції 79-ї бригади Збройних Сил України. Фото з місця події опублікував в соціальній мережі Антон Петруков[26] .

(Фото позицій українських військових в районі с. Зеленопілля Донецької області 11.07.2014 р.[27])

Військові експерти зробили висновок, що обстріл вівся з території Російської Федерації[28] . Правдивість даної тези підтверджується кількома факторами:

- **на той час на озброєнні у проросійських найманців не було важкого озброєння. Користування установками, на зразок РСЗВ «Град», вимагала спеціального навчання через складність самої техніки. Крім того, точність ударів вказувало на професіоналізм того, хто ці удари здійснив;**

26 У мережі з'явилося фото з місця обстрілу українських військових під Зеленопіллям // [Електроний ресурс]: http://ipress.ua/news/u_merezhi_zyavylosya_foto_z_mistsya_obstrilu_ukrainskyh_viyskovyh_pid_zelenopillyam_74124.html.

27 Джерело фото: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=765886603431714&set=pcb.765886773431697&type=3&theater.

28 Д. Тимчук Бойовики обстріляли Донецький аеропорт з зенітних установок / iPress.UA, 11.07.2014 р. // http://ipress.ua/news/boyovyky_obstrilyaly_donetskyy_aeroport_z_zenitnyh_ustanovok__tymchuk_74046.html.

- **фактичне розміщення сил терористів у районі обстрілу не дозволяло здійснити такий удар. Характер самої воронки падіння снаряду вказував, що обстріл вівся з півдня, з території, прикордонної з Російською Федерацією;**
- **залишки снарядів зберегли їх маркування, на якому було зазначено, що місцем виробництва є Російська Федерація.**

Обстріл Зеленопілля став ключовим для антитерористичної операції в кількох аспектах. По-перше, ці події показали, що Російська Федерація може посилити сили терористів втручанням своїх регулярних силових підрозділів і що наслідки такого втручання будуть значно кривавішими, ніж в ході протистояння «самопроголошеним республікам». По-друге, зовсім іншого значення набули принципи військової тактики щодо облаштування укріплень, військового табору, умов наступу та оборони. Зокрема, в Зеленопіллі військові перебували у відкритому полі. Організація позиції могла врятувати життя людей не тільки від обстрілу, а й від шкоди, завданої підривом власного боєкомплекту. Тобто, обстріл Зеленопілля мав стати жорстоким досвідом для сил АТО, але подальша історія показала, наскільки цей досвід може нівелюватися. Постійні обстріли прикордонних територій, жорстокі бої за стратегічну висоту Савур-Могила систематично послаблювали сили Сектору «Д».

ПЛАНУВАННЯ НАСТУПУ НА М. ІЛОВАЙСЬК ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ПЛАН ОПЕРАЦІЇ по наступу на м. Іловайськ Донецької області розроблявся в перших числах серпня 2014 року під керівництвом Командувача оперативного командування «Південь» генерал-лейтенанта Хомчака Р.Б., який є керівником Сектору «Б». Сектор «Б» та сектор «Д» влітку 2014 р. стали взаємозалежними: напружена ситуація в Секторі «Д» відкрила для сил супротивника позиції українських військових в Секторі «Б». Саме у відання командиру Сектору «Б» і було віддано військові підрозділи для виконання операції по захопленню м. Іловайськ, яке знаходилося на його території. Проведення зазначеної операції було частиною плану штабу АТО по оточенню Донецька через Іловайськ і далі на Зугрес із завданням перерізати трасу Шахтарськ-Донецьк.

29

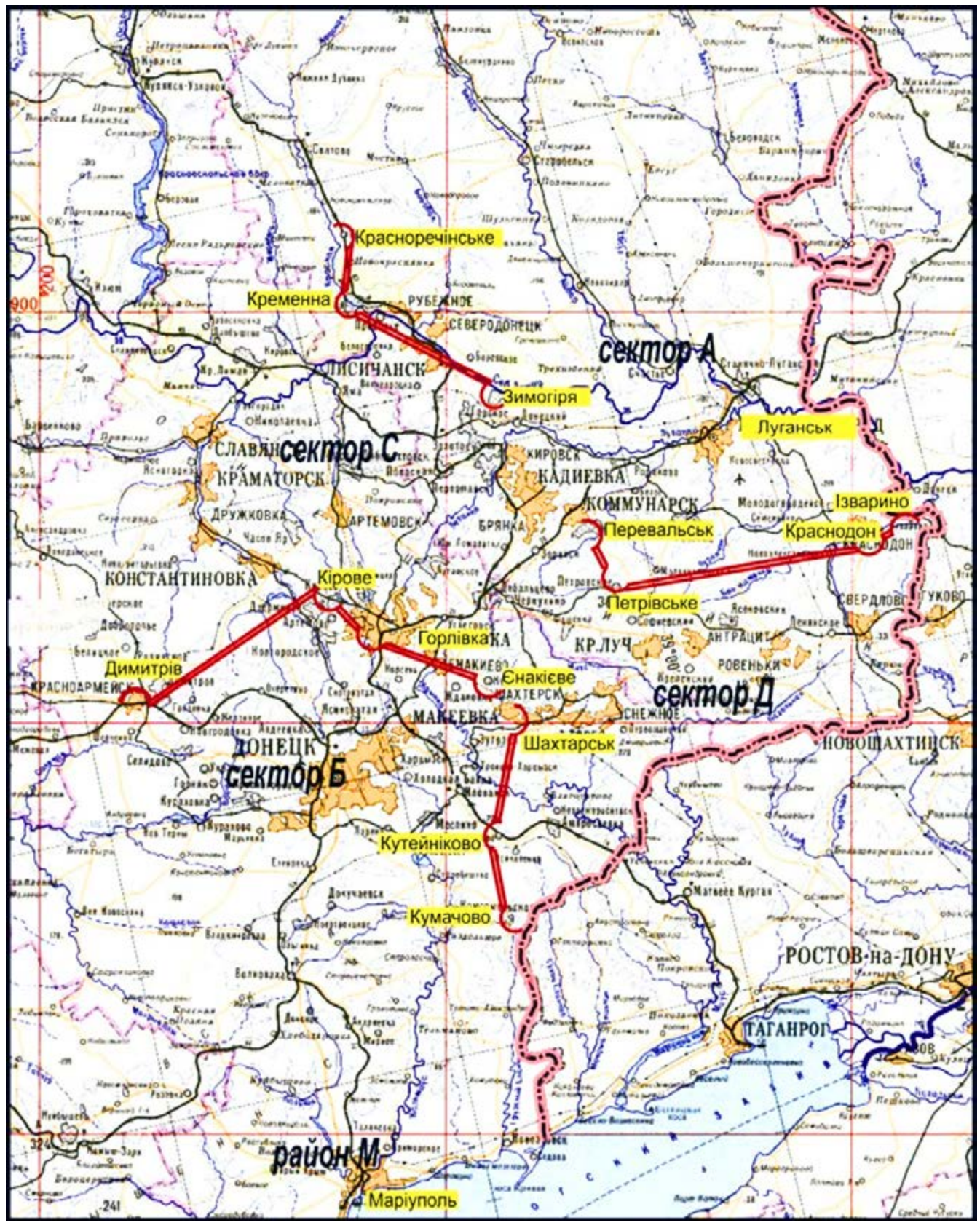

В подальшому штабом АТО було затверджено рішення «Про проведення військової операції по розгрому основних сил незаконних збройних формувань в м. Іловайськ і взяттю його під контроль». Необхідність виконання завдання перед бійцями обґрунтовувалась тим, що місто є стратегічно-важливим пунктом, де базувалися терористи «ДНР», та куди із території РФ прибували найманці-бойовики і поставлялася зброя та боєприпаси.

29 Карта секторів зони АТО. Джерело: http://www.depo.ua/ukr/war/analiz-vedennya-ato-ta-naslidkiv-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-13082015154800.

5 серпня 2014 р. в Дніпропетровській обласній державній адміністрації відбулась зустріч генерала Хомчака Р.Б. з командирами добровольчих батальйонів «Донбас» (в/ч 3027 Національної гвардії України) і добровольчими батальйонами особливого призначення Міністерства внутрішніх справ «Дніпро-1», «Азов» і «Шахтарськ», виділених штабом АТО для операції по зачистці Іловайська[30] . Крім зазначених підрозділів блок-пости на околицях міста були посилені бійцями 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас», 39-го батальйону територіальної оборони, технікою та особовим складом 93 окремої механізованої бригади, 17 окремої танкової бригади, 51-ї окремої механізованої бригади ЗСУ.

Загалом, склад бойової групи, що штурмувала, захищала м. Іловайськ та потрапила в котел при виході в період з 10.08.2014 по 03.09.2014, включає 26 підрозділів: БСП НГУ «Донбас» (та група морських піхотинців «Купол»); БПСМОП «Дніпро-1»; БПСМОП «Миротворець»; БПСМОП «Херсон»; РПСМОП «Світязь»; БПСМОП «Івано-Франківськ»; 17-а ОТБр ЗСУ; 51-а ОМБр ЗСУ; 91-й ОПОЗ ЗСУ; 92-а ОМБр ЗСУ; 93-я ОМБр; 121-й ОЛВПЗ ЗСУ (в/ч А1214); ОК «Південь» (вч А1314); 3-й ОПС ЗСУ; 39-й БТрО ЗСУ (ОМПБ); 40-й БТрО «Кривбас» (в т.ч. ДУК «Правий сектор»); 42 БТрО (в т.ч. групи «Крим», «Харків», «Луганськ»); 73-й МЦ СпП; 74-й РБ; БСП НГУ «Азов»; 7-й Окремий полк армійської авіації; 55-а ОАБр ЗСУ; 502-й Окремий батальйон РЕБ; 1-а БрОП Північного ОТО НГУ; 5-й БТрО «Прикарпаття»; БПСМОП «Шахтарськ».[31]

Наразі досить складно аналізувати процес організації операції без доступу до відповідних наказів, розпоряджень та плану операції. Ці документи перебувають під захистом державної таємниці. Вони мають розглядатися в межах комплексної військово-тактичної експертизи, результати якої і покажуть відповідність самої операції вимогам військової тактики та стратегії, а також чинних нормативно-правових актів. Всі припущення, які зараз обговорюються в ЗМІ, надані учасниками подій. Але ж кожен із них мав доступ лише до обмеженої кількості інформації, яка була необхідна для виконання поставлених йому завдань відповідно до його військової посади.

30 Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення в полон бійців добровольчих батальйонів, а також Збройних Сил України біля міста Іловайськ Донецької області // [Електроний ресурс]: http://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/.

31 Група учасників «іловайської операції» «Іловайський котел» // https://www.facebook.com/groups/Ilovaysk2014/?fref=ts.

ПЕРША СПРОБА ЗАЙТИ В М. ІЛОВАЙСЬК 10.08.2014 Р.

Надані розвіддані стверджували, що в місті перебуває не більше ста озброєних супротивників. Детальна інформація про те, що це за підрозділи, кому вони підпорядковані, чим озброєні, чи організована у них оборона міста до особистого складу «іловайського угрупування» не доводилась.

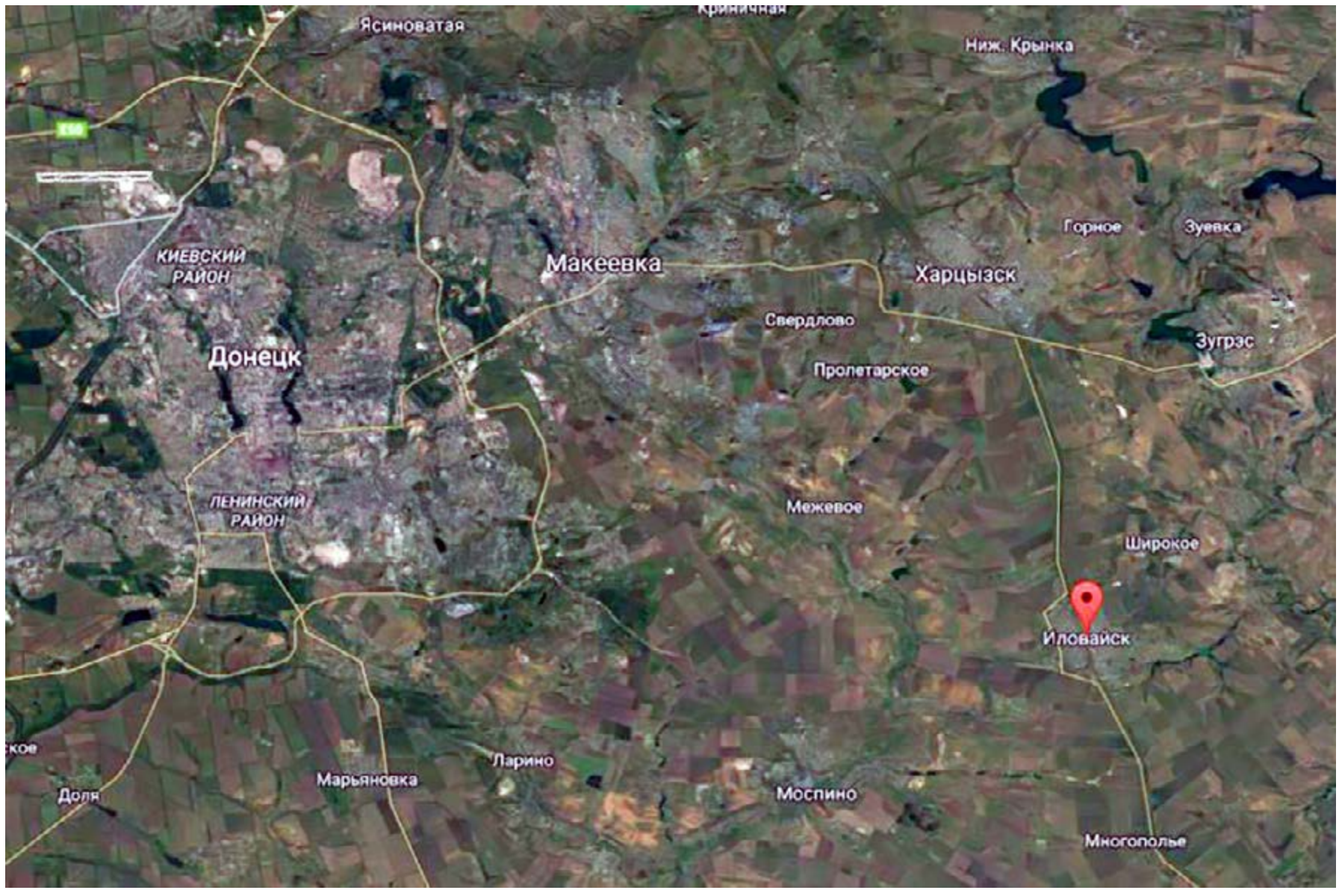

(м. Іловайськ Донецької області)

Перша спроба ввійти в місто була здійснена 10 серпня 2014 р. Завдання перед підрозділами було поставлено таким чином проведення розвідки боєм: виявити слабкі та сильні сторони супротивника, який закріпився в місті; якщо оборона буде слабоорганізованою – спробувати взяти населений пункт. О 04.00 підрозділи в бойовому порядку висунулись в напрямку міста. В одній колоні рухались батальйон НГУ «Донбас», батальйон НГУ «Азов» та бійці добровольчого підрозділу «Правий сектор». В колоні був один БТР та одна БМП, які йшли попереду колони. Підрозділи Збройних Сил України перебували на позиціях поблизу м. Іловайськ. Надалі – були позиції терористів.

Першою в місто намагалась увійти БМП, яка була відразу підбита з блок-посту терористів. Було зруйновано кілька вогневих точок супротивника. Артилерійський вогонь був скоригований бійцями по укріпрайону з правого флангу. При спробі увійти в місто в БТР закінчилось паливо.

Зустрівши супротив та зрозумівши, що населений пункт добре підготовлений до оборони, підрозділи вимушені були повернутися. У противника були грамотно розміщенні вогневі точки на вигідних, заздалегідь обраних позиціях, відчувалася професійна підготовка та досвід. Наприклад, в тил угрупуванню було відправлено диверсійну групу, що намагалася підірвати віадук (залізничний міст), для утруднення відходу. Українським військовим не вистачало важкої техніки для взяття міста. Як наслідок невдалої спроби заходу в батальйоні НГУ «Донбас» загинуло чотири людини. Підрозділи були вимушені відступити в сторону н.п. Курахово, оскільки так і не отримали підтримки.

В ході відступу було затримано трьох полонених. В процесі розмови з ними один із затриманих представився офіцером ГРУ Російської Федерації і вимагав до себе відповідного відношення.

Події 10 серпня 2014 р. залишають питання – чи дійсно це була розвідка боєм або ж таки повноцінна спроба увійти в місто? Чи завдання ставилось спробувати свої сили безпосередньо на місцевості або ж здійснити задум операції?

Відповідно до Бойового статуту Сухопутних військ Збройних Сил України розвідка боєм проводиться перед проривом оборонного рубежу противника з метою уточнення його угруповання і характеру оборони, розкриття систем вогню і загороджень, а також наявності його військ на першій позиції. Для розвідки боєм може бути призначений посилений батальйон (рота). Свої завдання він виконує, як правило, наступом з положення безпосереднього зіткнення з противником, при цьому особлива увага приділяється забезпеченню флангів[32] .

Але ж тоді навіщо допускався варіант зайняття міста?

32 Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. II (батальйон, рота) затверджений Наказом Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 29.12.2010 р. № 574.

ДРУГА СПРОБА ЗАЙТИ В М. ІЛОВАЙСЬК

15 серпня 2014 р. при штабі Сектора «Б» відбулася нарада по плануванню операції зі штурму м. Іловайськ – друга спроба зайти в місто - на якій були присутні командуючий Сектором «Б» генерал-лейтенант Руслан Хомчак, його заступник, - командуючий артилерією сектора, - командири пыдрозділів, що брали участь у операції. Від Генерального Штабу надійшла вказівка якомога швидше провести операцію. План наступу був розроблений та відправлений на затвердження:

- **на стратегічно важливих позиціях навколо м. Іловайськ розставляються «секрети» - танки і бронетехніка – для перешкоджання підходу підкріплення терористам зі сторони м. Зугрес або їх втечі з м. Іловайськ;**
- **залучається артилерія, яка димовими снарядами створює в центральній та найбільш укріпленій частині міста задимлення;**
- **бійці батальйону «Шахтарськ» залягають на обраних позиціях та відстрілюються в сторону задимлення;**
- **підрозділи, підсилені танками та БТР-ми заходять та штурмують місто з різних сторін.**

Штурм було заплановано на 17-18 серпня 2014 р.

17 серпня 2014 р. група виїхала в сторону с. Осиково.

(с. Осиково Донецької області)

Наступного дня з лівого флангу – зі сторони н.п. Добропілля та н.п. Кутейніково – захід здійснював батальйон НГУ «Донбас». З правого флангу захід мали здійснювати дві групи за складу підрозділів ЗСУ, батальйону МВСУ «Дніпро-1», батальйону НГУ «Азов». За допомогою артилерії було підготовано плацдарм для наступу.

(Приблизна схема заходу підрозділів в м. Іловайськ Донецької області 18.08.2014 р.)

М. Іловайськ коліями залізничної дороги поділялося на дві частини - із переважно сільською (одноповерхові будівлі) та міською забудовою (5-ти та 9-ти багатоповерхівки). При спробі штурму населеного пункту, сили самопроголошеної «ДНР» залишили сільську забудову, у результаті чого територію вдалось зайняти практично безперешкодно. Підрозділи лівого флангу рухались в напрямку с. Грабське - с. Кобзарі – с. Придорожне – м. Іловайськ, майже безперешкодно пройшовши до місцевої школи № 14, зайнявши та облаштувавши в її будівлі базу.

(Школа № 17 в м. Іловайськ Донецької області. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Затверджений план по штурму міста не був повністю виконаний:

- **не спрацювала належним чином артилерія;**
- **танки і бронетехніку не було розставлено по «секретах». Замість танків та БТР було виділено чотири БМП з недосвідченим екіпажем без бойового досвіду;**
- **розвіддані щодо сил терористів, які знаходилися у місті, не були достовірними.**

У ході штурму терористи закріпилися в міській частині, зайнявши вигідні позиції, в тому числі висоти у багатоповерхівках та організували належну оборону. Для того, щоб просунутися далі, наступаючі сили мали подолати восьмиколійне залізничне полотно, - повністю відкриту та пристріляну ділянку.

(Залізничне полотно в центрі м. Іловайськ Донецької області. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

У центральній частині міста проводилась імітація боїв. Чекаючи на просування підрозділів із півночі та сходу (права частина міста), підрозділи лівого флангу зрозуміли, що у них виникли труднощі, тому було прийнято рішення атакувати в тил ворога. Військові підійшли до центральної частини міста та почали просуватися в сторону, зайняту терористами. В ході бою, зі сторони м. Зугрес, підступило підкріплення силам самопроголошеної республіки. Бої стали більш щільними. Стало зрозуміло, що підхід підкріплення до супротивника став можливим через відсутність «секретів» (танки і бронетехніка на позиціях) навколо міста. В сторону Іловайська просувалися не розрізнені групи чи поодинокі бійці, а колони техніки – БТРи та військові вантажівки із особовим складом супротивника.

Військовослужбовці ЗСУ, бійці батальйонів «Дніпро-1» та «Азов» не змогли закріпитися з правого флангу та півночі. Вони зазнали супротиву зі сторони протилежної сторони та не змогли виконати план. Деякі групи просунулися вулицями міста та закріпилися у приватних будинках, однак невдовзі були вибиті звідти силами самопроголошеної «ДНР». В результаті, з метою збереження особового складу, підрозділи відступили.

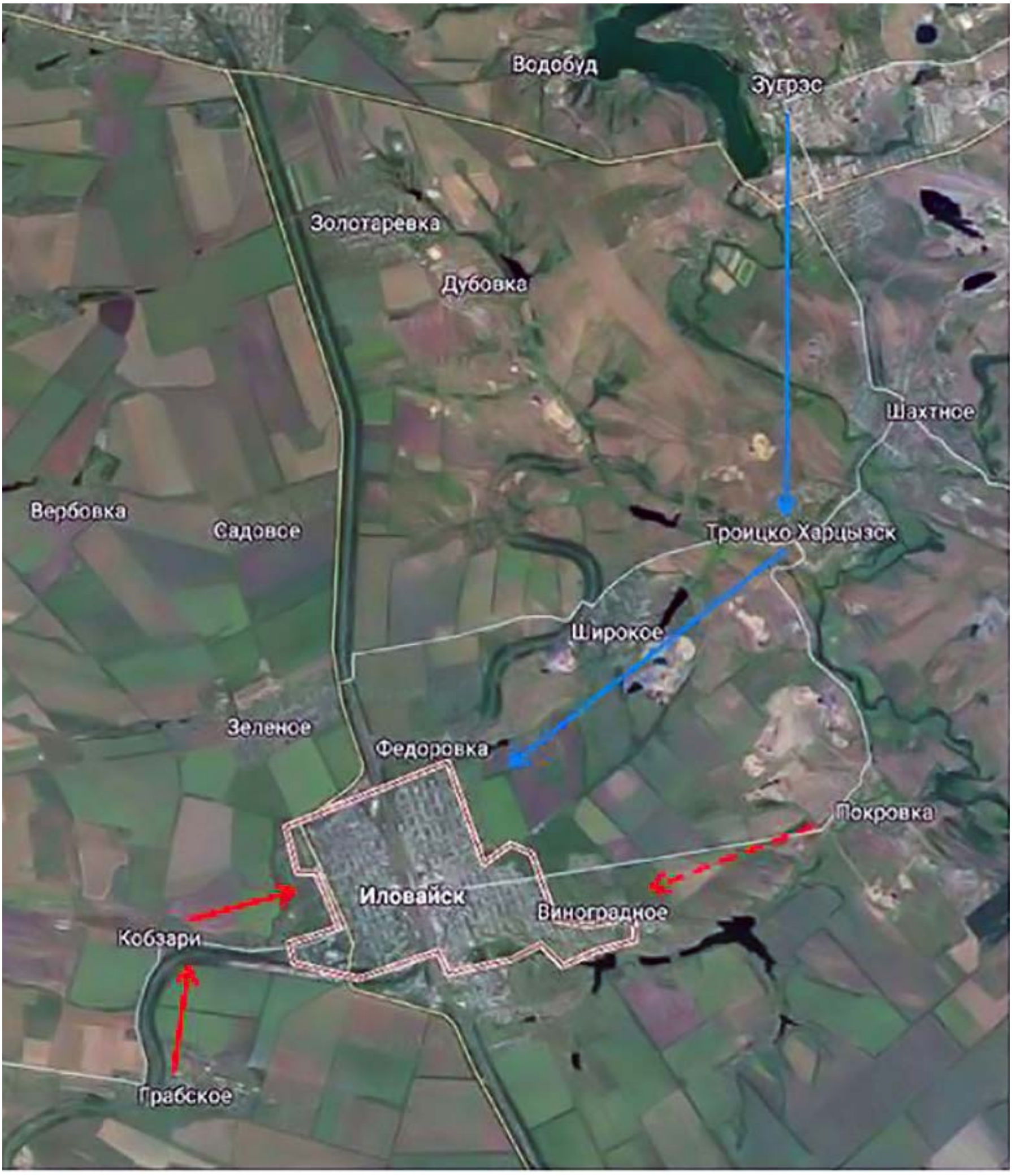

(Приблизна схема заходу в м. Іловайськ Донецької області.
Червоним позначено шляхи заходу українських військовим, синім – самопроголошеної «ДНР».
Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Пункт 7 частини 1.1 розділу 1 Бойового статуту Сухопутних військ Збройних Сил України зазначає, що «відповідність бойових завдань підрозділів їх бойовим можливостям полягає в детальній оцінці оперативно-тактичної обстановки та їх реальних бойових можливостей з метою визначення найбільш раціональних способів виконання поставлених завдань. Для цього необхідно правильно визначати обсяг бойових завдань відповідно до бойових можливостей підрозділів. Цей принцип вимагає *від командирів визначення і постановки бойових завдань підрозділам відповідно до їх вогневих і маневрених можливостей* і не допускає покладання на них завдань, які неможливо виконати. Це досягається вибором найбільш раціонального варіанта побудови бойового порядку; визначенням способів виконання бойових завдань з урахуванням можливих варіантів дій противника; підсиленням і підтримкою підрозділів, що виконують головне завдання; недопущенням шаблону під час визначення просторово-часових показників бою»[33] .

Виконання плану операції явило свої недоліки. Чому так сталося? Чому «іловайське угрупування» мало неточні розвіддані щодо обстановки в місті? Та чи можна було втілити задум по захопленню міста тими силами, які були залучені до операції та при тому забезпеченні, яке надавалось? І хто в результаті мав відповідати за ефективне виконання плану?

БОЙОВІ ДІЇ В МІСТІ

Наступаючі сили були рівними з обороняючими. Бойові дії в місті не дозволяли спрямувати артилерійський вогонь на жилі будинки. Декількома артилерійськими ударами можна було знести більшість будівель міста та знищити укріплення терористів, проте, не можна було наражати жителів міста на небезпеку.

19 серпня 2014 р. відбувалася зачистка іншої частини міста. В ході операції загинули бійці батальйону НГУ «Донбас» з позивними «Шульц», «Скіф», «Франко». Крім того, багато бійців отримали поранення. Також, у полон вдалося захопити найманців. Один з них у ході допиту повідомив, що він сам родом зі Словаччини, прибув на територію України для ведення бойових дій[34] .

У ході операції з'ясувалося, що місто займали представники кавказьких національностей. Їх можна було впізнати по зовнішності, характерних мові і

33 Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. ІІ (батальйон, рота) затверджений Наказом Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 29.12.2010 р. № 574.
34 Зі слів очевидця подій – військовослужбовця ОБСП НГУ «Донбас».

говору цих людей. Можна припустити, що місто займали чеченці – найманці із Російської Федерації, які мають вагомий досвід бойових дій, отриманий під час війни на Кавказі в 1990 – 2000-х рр. Вони професійно організували оборону, створивши укріпрайон у центрі міста, розставивши «секрети» (снайперські точки та кулеметні "гнізда") на вигідних позиціях. Крім того, інцидент на одному з блок-постів виявив, що у місті перебувають не тільки представники самопроголошеної республіки. Підрозділи в ході зачистки міста перейшли по пішохідному мосту через залізну дорогу. На другому перехресті на зустріч наступаючим виїхав УАЗ із закріпленим на ньому кулеметом та АГС і трьома бійцями на борту, які були знищені в ході бою. Під час огляду загиблих бійці побачили трьох десантників років 19-20 з татуюваннями «ВДВ».

Операція передбачала, що місто буде взято за один-два дні. Однак, події розгорталися не за планом, визначеним раніше. Крім того, що штурм не вдалося здійснити за задуманим сценарієм, не вдалося також зайняти другу половину міста, натомість військовим необхідно було перебувати під постійними обстрілами. На третій-четвертий день, через обстановку в місті, стало зрозуміло, що підрозділи не виконають поставлене завдання: план дій не коригувався. Накази щодо подальших дій не отримувались. Натомість, підрозділи почали обстрілювати із артилерійських систем, в тому числі систем реактивного залпового вогню. Тому, разом із місцевим населенням більшість часу українські військові проводили в укриттях. У таких умовах неможливо було організувати належну оборону та створити власний укріп-район. У такій ситуації потрібно було або відходити з міста, або з переважаючими силами і залученням артилерії, танків, бронетехніки брати весь населений пункт. Їм вдалося закріпитися на умовно «відкритій» частині міста, при цьому не захопивши укріп-район.

Командування мало надати підкріплення угрупуванню, однак замість повноцінного підрозділу, в місто були направлені лише малочисельні групи із добровольчих батальйонів. До цього часу «іловайське угрупування» складало близько 300 чоловік, стало – 600 чоловік. На підкріплення підійшли батальйони МВСУ «Дніпро-1» (близько 60 осіб), «Миротворець» (близько 50 осіб), «Херсон».

До складу «іловайського угрупування» входили, переважно, піхотні підрозділи. Основні завдання у штурмі міста були покладені на підрозділи Національної гвардії України та Міністерства внутрішніх справ України, які були сформовані із мотивованих добровольців, які не мали вагомого бойового досвіду. Найчисленнішим підрозділом «іловайського угрупування» був батальйон НГУ «Донбас», який мав здійснювати функції по зачистці в місті, а не основного штурмового підрозділу. Опорні пункти навколо міста утримувалися військовослужбовцями 39-го та 40-го батальйонів територіальної оборони:

(Приблизна схема розташування блок-постів 39 БТрО та 40 БТрО навколо м. Іловайськ Донецької області. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Після 19 серпня 2014 р. спроби штурму західної частини міста не приймалися. З 20 серпня 2014 р. над східною частиною міста почали літати безпілотники. У подальшому по визначеним ними позиціям почала працювати артилерія зі сторони м. Харцизськ та м. Моспіно. З цього періоду місто перебувало під постійними обстрілами.

(Приблизні напрями дії артилерії на м. Іловайськ Донецької області. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

У таких умовах знаходитися в зосередженні на одній позиції було невиправдано. Наприклад, у внутрішньому дворі школи № 14 знаходилась значна кількість різноманітної техніки (в основному автомобілі та автобуси, на яких підрозділи заходили в місто). Броньованої техніки у достатній кількості підрозділи не мали, а легка техніка була стягнута на одну позицію. В першу ж ніч по позиціям біля школи були здійснені два залпи з РСЗВ «Град» та мінометний обстріл. У результаті обстрілу основна маса техніки була знищена.

(Фото, зроблені бійцями батальйону НГУ «Донбас» на території школи № 14 м. Іловайськ в серпні 2014 р.)

В період з 23 по 28 серпня 2014 р. перерви між артилерійськими атаками складали від 15 до 30 хвилин. Окрім завданої майнової шкоди, подібна тактика негативно проявлялась на моральному стані підрозділів – бійці не мали змоги відпочити між атаками, змінити позиції. З початку обстрілів удари були неточними: лягали перед або за ціллю. Поступово ситуація змінилась – з кожним ударом снаряди завдавали все більшої шкоди.

23 серпня 2014 г. було виконано завдання по штурму ПМС. Сили самопроголошених республік були вибиті з об'єкту, а пункт був зайнятий українськими військовими.

(Місце розташування ПМС в м. Іловайськ Донецької області. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Події в самому місті показали, що залучених до виконання операції було недостатньо. Тим паче, що на важливості поставленого завдання наголошувалося неодноразово зі сторони командування. Хто мав приймати рішення, щоб забезпечити виконання поставленого завдання та надати відповідну підтримку «іловайському угрупуванню»? Відповідно до п.15 ч.1.1 р.1 Бойового статуту Сухопутних військ Збройних Сил України «тверде і безперервне управління підрозділами дозволяє найбільш ефективно і повно використовувати їх бойові можливості. Це досягається:

- **постійним знанням обстановки, своєчасним прийняттям командиром рішення та наполегливим втіленням його в життя;**
- **особистою відповідальністю командира за свої рішення, правильне використання підпорядкованих підрозділів та виконання поставлених завдань;**
- **чіткою організацією і забезпеченням живучості пунктів управління, наявністю стійкого зв'язку з підрозділами»** [35].

35 Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. II (батальйон, рота) затверджений Наказом Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 29.12.2010 р. № 574.

ВТОРГНЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

24 серпня 2014 р. розвідувальний підрозділ угрупування отримав інформацію про вторгнення на територію Сектору «Д» регулярних військ Російської Федерації. Штаб сектору «Д» залишив район дислокації. Підрозділи сектору залишися без вищого командування та перебували під постійними артилерійськими обстрілами з території Російської Федерації. Точні дані про перехід кордону Збройними Силами Російської Федерації надавалися підрозділами, які обороняли висоту Савур-Могила, проте у відповідь ніяких розпоряджень не поступало.

Штаб Сектору «Б» постійно отримував розвіддані щодо прориву регулярних військ ЗС РФ через кордон України та щодо руху по території України бронегруп російських військ. Командувач сектору безпосередньо отримував дані щодо просування груп супротивника. Надалі про це він повідомляв в Штаб АТО, у відповідь на що Штаб відмовлявся підтверджувати інформацію, говорячи про те, що вона є недостовірною, неправдивою та неточною, а підрозділи лиш панікують. Натомість у штабі сектору була інформація про те, що, наприклад, лише 26 серпня 2014 р. через кордон перейшли 76 одиниць техніки ЗС РФ, а з 20 серпня 2014 р. кордон переходили кожні три години малі групи ЗС РФ з технікою. Штаб АТО на такі дані відповідав, що такого бути не може, а бійці – труси та панікери.

24 серпня 2014 р. здійснювалися обстріли і м. Амвросіївка Донецької області. Ситуація загострювалася. Вдень з міста група українських військових висунулась в напрямку м. Маріуполь двома колонами для передислокації.

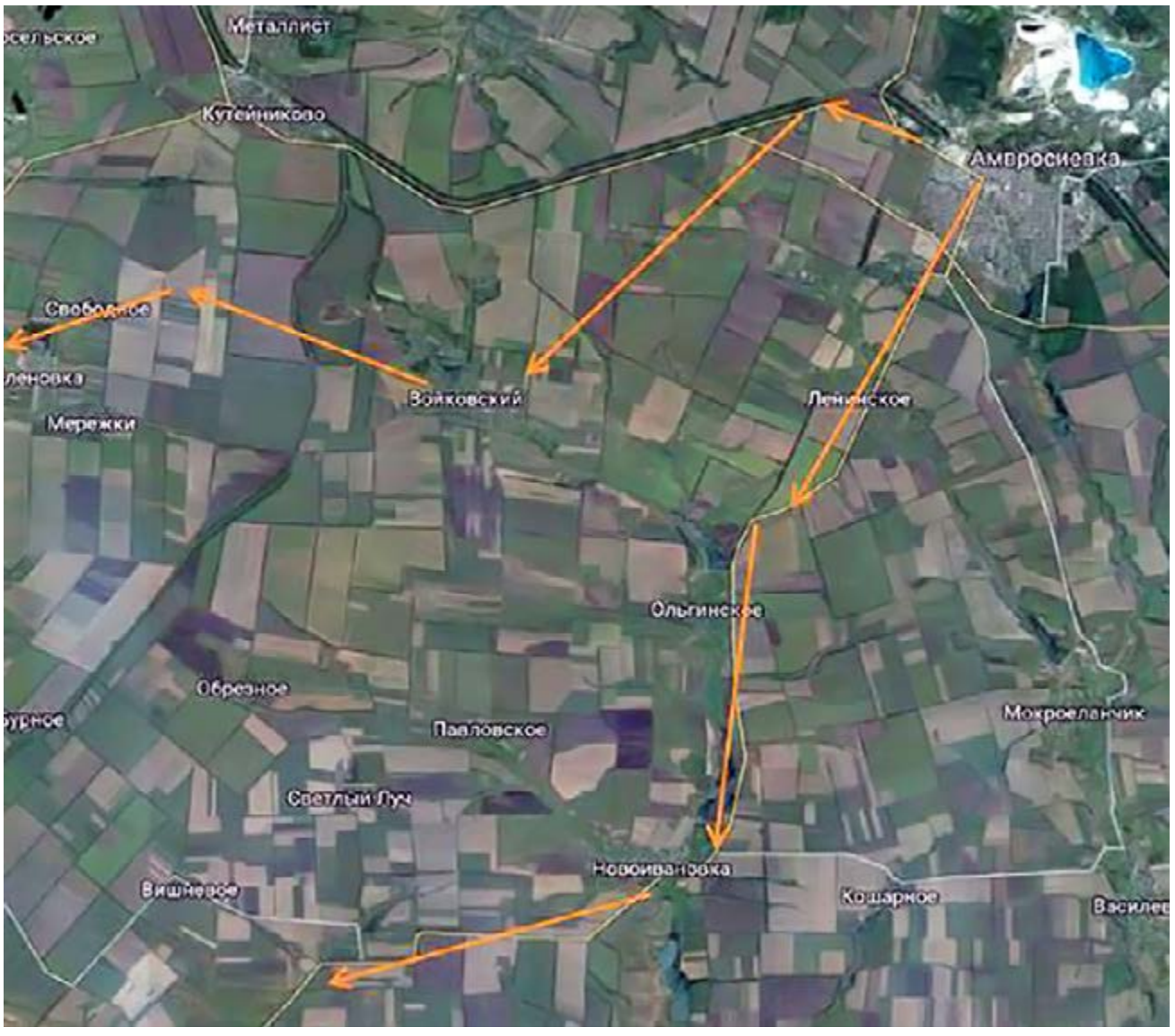

(Приблизні напрямки виходу підрозділів НГУ з м. Амвросіївка до м. Маріуполь 24.08.2014 р.)

До першої колони входили підрозділи Національної гвардії України з Миколаєва (в/ч 3039) та Одеси. В районі с. Войковське вони потрапили в засідку. Половина колони вже була в селі, коли почався обстріл. Південніше від дороги був розміщений танк та БТР ЗС РФ. Колона була практично знищена.

(Супутникова зйомка місцевості від 26.08.2014 р. Google Earth.
Схема виходу колони бійців НГУ з м. Амвросіївка в напрямку м. Маріуполь через с. Войковське 24.08.2014 р.)

До другої колони входили підрозділи Національної гвардії України з Херсона (в/ч 3056) та Запоріжжя (в/ч 3033). Колона виходила через н.п. Ольгинське. Підрозділи виїжджали на чотирьох автомобілях: ЗІЛ, УРАЛ. На підході до н.п. Новоіванівка розміщувався український блок-пост. Під'їхавши до нього, бійці побачили знищену позицію, а дорогу перекривав палаючий автобус. Було прийнято рішення звернути з дороги та об'їхати блок-пост полем. Під час об'їзду автомобілі зазнали обстрілу. Найпершими біли знищені перший та останній автомобіль (місця позначені на карті нижче). Надалі обстріл продовжувався з важкої артилерії та стрілецької зброї. Бійці НГУ змогли зайняти позиції в окопах по обидві сторони дороги. Вони перебували під масованим обстрілом близько трьох годин. Автомобілі та боєкомплект було знищено. Військовослужбовці були взяті в полон Псковською десантною дивізією Збройних Сил Російської Федерації (так представилися бійцям офіцери).

(Супутникова зйомка місцевості від 26.08.2014 р. Google Earth.
Схема виходу колони бійців НГУ в/ч 3056 і в/ч 3033 з м. Амвросіївка в напрямку м. Маріуполь через с. Новоіванівка 24.08.2014 р.)

(Супутникова зйомка місцевості від 26.08.2014 р. Google Earth.
Знищена колона НГУ в районі н.п. Новоіванівка Донецької області 24.08.2014 р.)

Фото снаряду, якими був обстріляний 2-й ГСАДн 51-ї ОМБр ЗСУ)

Колона військової техніки ЗС РФ проявила себе і на позиціях, зайнятих 39-м БТрО 24 серпня 2014 р. До них з тилу заїхала бронетехніка розвідбатальйону Псковської дивізії. У ній налічувалося більше 100 одиниць БМД-2, 10 НОН, 4 БМ-21 «Град», танки Т-90 і Т-80, КАМАЗи. Крім того, техніка підкріплювалася більш ніж двома тисячами людей у військовій формі з білими пов'язками на руках та ногах. Позиції 39 БТрО були організовані для оборони в напрямку м. Іловайськ та м. Моспіно. Напередодні події бійців попередили зі штабу батальйону, що в їх сторону рухається колона української бронетехніки. Таким чином вони дозволили наблизитися до своїх позицій, що призвело до їх втрати.

В ніч з 23 на 24 серпня 2014 р. артилерійські підрозділи 51 окремої механізованої бригади ВСУ перебували під обстрілами, здійсненими Збройними Силами Російської Федерації. Особистий склад перебував у бліндажах. Обстріл вівся з реактивних систем залпового вогню «УРАГАН», «ГРАД».

Військові практично потрапили у пастку: виїхати не мали змоги, автомобілі були виведені з ладу. Підрозділи не могли виконувати поставлені завдання на займаних позиціях, тому були вимушені передислоковуватися під постійними обстрілами. Їх координати визначалися по сигналам радіозв'язку, у відповідь на який і відбувалися артилерійські залпи.

(Переміщення військової техніки 2-ї ГСАДн 51-ї ОМБр ЗСУ 23-24.8.2014 р. з позицій в с. Осикове в напрямку м. Дзеркальне Донецької області. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Під час переміщення колона 51 ОМБр ЗСУ зустріла колону ЗС РФ, в яку входили танки Т-72. Колона прямувала в тил позицій ЗСУ.

(Червоним позначено рух колони 51 ОМБр. Синім позначено рух колони ЗС РФ. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Тиловий пункт управління бригади розташовувався в м. Дзеркальне Донецької області на базі молочно-товарної ферми. З 24 по 26 серпня 2014 р. пункт піддавався постійним обстрілам. Місто було оточено російськими військовими. Вони використовували стандартну тактику дій в наступальних операціях: спочатку проводилась артилерійська підготовка, потім наступала піхота. Обстріли не вщухали в тому числі і вночі.

Повз позиції українських військових поблизу м. Дзеркальне рухалась колона військової техніки: бойові машини десанту першої та третьої модифікації (БМД-1 та БМД-3). Техніка була маркована білими колами, а солдати вдягнуті у форму без розпізнавальних знаків.

Українські військові були закриті в кільце. На під'їзді до бази розташовувалися два російських танки Т-72. Невеликими групами бійці намагались вийти з оточення. Від обстрілів вибухали склади з боєприпасами. На молочно-товарній фермі знаходились ангари – надійні бетонні споруди – в яких вдалось організувати польовий пункт медичної допомоги. На постійні спроби запросити підмогу командування відповідало бійцям, що допомога буде і їм необхідно триматися.

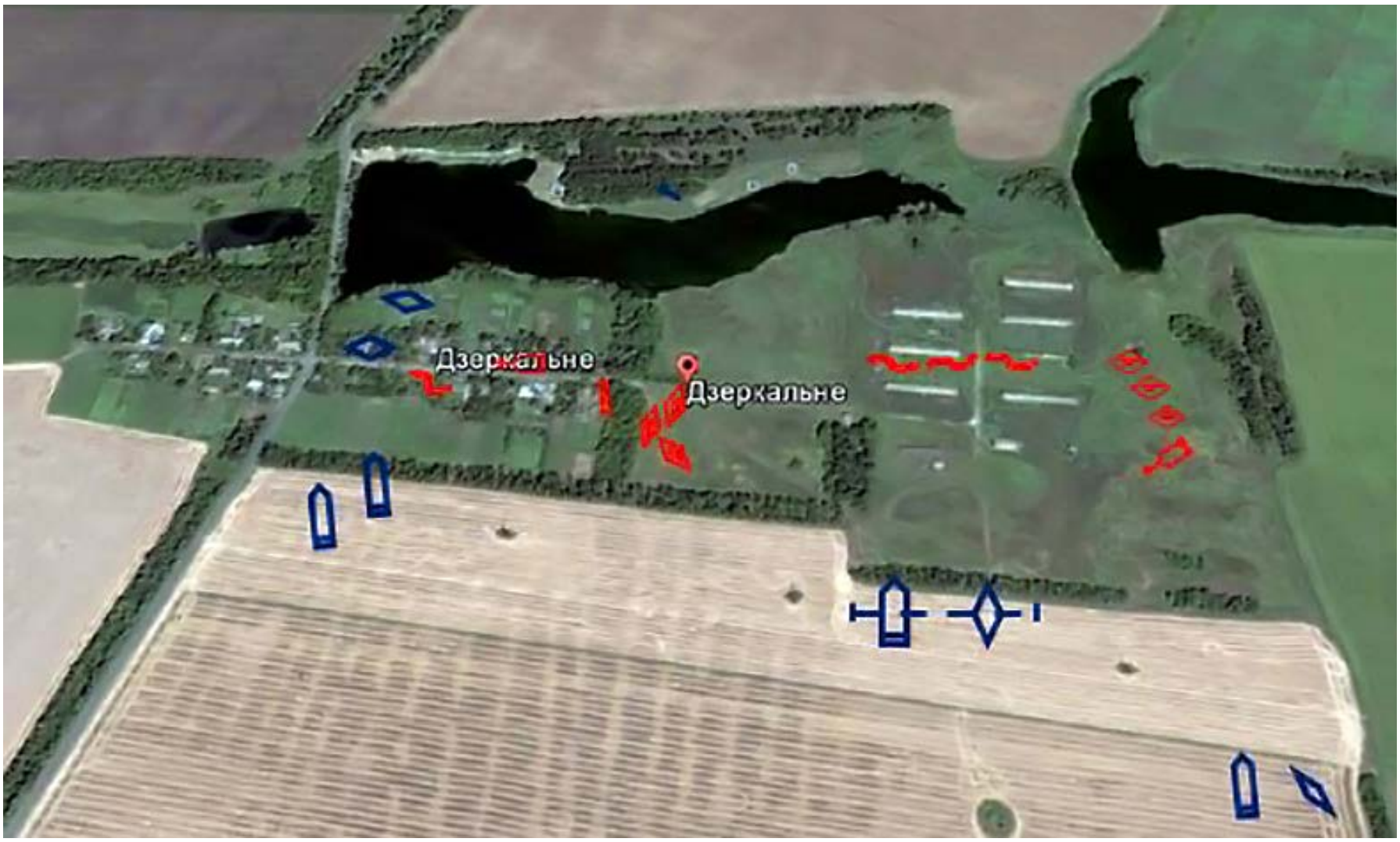

(Супутникова зйомка місцевості від 16.07.2014 р. Google Earth.
Позиції українських військових позначені червоним, військових ЗС РФ - синім)

(Супутникова зйомка місцевості від 31.08.2014 р. Google Earth)

Коли інформація про дії регулярних військових частин ЗС РФ на території України стала загальновідомою, проводились переговори на місцях з росіянами з приводу організації «зелених коридорів» для виходу з оточення, но завжди ці переговори були ненадійними.

До обіду 26 серпня 2014 р. ситуація загострилась: позицій українських військових добре проглядались. Військові РФ у цей же час готували новий артобстріл. У ході протистояння українські військові, які перебували в оточенні, були взяті в полон вдень 26 серпня 2014 р.

Після заходу на територію України підрозділів регулярної армії РФ, кільце оточення навколо м. Іловайськ почало закриватися. Описані вище факти ілюструють події, при яких найбільших втрат зазнали підрозділи. Проте, чому сили РФ зайшли на територію України в такій кількості саме в цей момент? Невже не було достатньо лише надати забезпечення підрозділам самопроголошених республік? Внаслідок цього вторгнення «іловайська трагедія» стала найяскравішим епізодом активної участі ЗС РФ у конфлікті на Сході України.

ОПЕРАТИВНЕ ОТОЧЕННЯ «ІЛОВАЙСЬКОГО УГРУПУВАННЯ»

Вже 25 серпня 2014 р. Штаб Сектору «Б» розумів, що підрозділи в м. Іловайськ знаходяться в оперативному оточенні: по лівому флангу знаходився н.п. Кутейніково, де російськими підрозділами був знищений склад з боєкомплектом, а район населеного пункту повністю контролювався військовими РФ; укріпрайон н.п. Моспіно та н.п. Комсомольське також були повністю зайняті ЗС РФ. У штабі сектору обговорювалися пропозиції по виведенню підрозділів з м. Іловайськ. Рішення необхідно було приймати терміново, оскільки ситуація в оточуючих населених пунктах змінювалася, російські військові укріплювали свої позиції. Сенсу залишатися у місті не було: підрозділи не мали ресурсів взяти місто повністю; сил не було його втримати; підрозділи не були забезпечені належною кількістю особистого складу, військової техніки, боєприпасів. Позиція була доведена до Штабу АТО. У відповідь на це зі Штабу повідомляли, що підкріплення буде, до міста будуть направлені важка техніка, зброя та боєприпаси. При цьому дані оперативної розвідки вказували на те, що ключові позиції навколо м. Іловайськ були зайняті російськими військовими, тому обіцяне підкріплення пробитися в місто вже не могло.

Також 25 серпня 2014 р. поблизу н.п. Дзеркальне було затримано десять військовослужбовців 331-го полку 98-ї Свірської дивізії Повітряно-десантних військ Збройних Сил Російської Федерації[36] . Затримані дали свідчення про те, що батальйон десантників 23 серпня 2014 р. був передислокований залізничним транспортом у Ростовську область РФ, а близько третьої години ночі 24 серпня 2014 р. підрозділ був піднятий за тривогою і отримав наказ здійснити марш у складі колони з декількох десятків БМД[37] .

27 серпня 2014 р. російська сторона вийшла на зв'язок із Штабом Сектору «Б» з пропозицією по обміну полоненими по захищеній лінії українського радіозв'язку. Крім того, у процесі розмови росіяни підтвердили, що вони постійно прослуховують переговори українських підрозділів.

27 серпня 2014 р. зі штабу Сектору «С», який розташовувався в м. Краматорськ Донецької області на території аеродрому, на підкріплення підрозділів в м. Іловайськ було відправлено близько 120 військовослужбовців зведеної роти з 42 БТрО, за підтримки особового складу 53 ОМБр ЗСУ. В колоні було шість автомобілів та чотири БМП. Бійці отримали наказ взяти з собою запаси та боєкомплект на два дні. При цьому військові не були забезпечені навіть медичними засобами. Зранку 28 серпня 2014 р. колона була знищена в районі н.п. Новокатеринівка Донецької області. Обстріл здійснювався по обидві сторони дороги.

(Супутникова зйомка місцевості поблизу н.п. Новокатеринівка Донецької області від 31.08.2014 р. Google Earth)

36 СБУ оприлюднила відео допиту затриманих 26.08.2014 р. – «Це не наша війна»: оприлюднено відео допиту полонених російських десантиників / ZN.UZ, 26.08.2014 р. // http://dt.ua/UKRAINE/ce-ne-nasha-viyna-oprilyudneno-video-dopitu-polonenih-rosiyskih-desantnikiv-149379_.html.

37 Оприлюднено фото російських десантників, затриманих на Донбасі / ZN.UZ, 26.08.2014 р. // http://dt.ua/UKRAINE/oprilyudneno-foto-rosiyskih-desantnikiv-zatrimanih-na-donbasi-149376_.html.

Цього ж дня, доводивши до відома Міністра оборони України інформацію з приводу оточення, командувач Сектору «Б» наголосив про необхідність виводу підрозділів з м. Іловайськ. На що у відповідь почув категоричну заборону на вивід військ. Оцінюючи ситуацію на місці, командувач Сектору «Б» віддав наказ підрозділам, які перебували у його підпорядкуванні, готуватися до виходу.

Проведення переговорів про вихід українських військових із міста було можливе на декількох рівнях:

1. **на рівні безпосередніх учасників бойових дій. З**азначені переговори за дорученням командувача Сектору «Б» вів начальник розвідки оперативного командування «Південь». При цьому російська сторона не знала від імені кого велися переговори та припускала, що обговорювався вихід одного з підрозділів. Домовленість на рівні командирів середньої ланки була досягнута, але уразливість подібних рішень була у тому, що російське угрупування, яке оточувало Іловайськ, складалось із великого числа частин та підрозділів різної підпорядкованості, тому на більш високих рівнях командування могло без попередження відмінити будь-які домовленості;
2. **на рівні Міністерства оборони та Генерального штабу.** На цьому рівні переговори не велись. На ранок 29 серпня 2014 р., на момент початку прориву із оточення, контакту між начальником Генерального штабу Збройних Сил України та начальником Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації не було. Останній знаходився з візитом в Китаї. Спілкування на більш низькому рівні в Генеральному штабі РФ не могло забезпечити вирішення проблеми;
3. **на політичному рівні.** Під час зустрічі президентів України та Російської Федерації в Мінську 26 серпня 2014 р. м. Іловайськ вже перебувало в оточенні. Ні під час цієї зустрічі, ні в подальшому переговори на цьому рівні не велись[38] **.**

Фактично, на момент ведення переговорів, оточення було закрито. Підрозділи втратили шанс безпечно вийти з міста 27 серпня 2014 р. Хто має відповідати за оперативність прийняття рішень? Чи правомірними були дії вищого військового командування? Хто мав стежити за проведенням переговорів? Та чи можна було уникнути фатальних наслідків?

38 Показання Санченко А.В. в якості свідка на засіданні по справі № 761/9467/15-ц по факту збройної агресії Російської Федерації проти України від 22 березня 2016 р. в Шевченківському районному суді м. Києва // http://sila-prava.org/ru/svidetelskie-pokazaniya-ob-obstoyatelstvah-tragicheskih-sobytij-v-rajone-goroda-ilovajsk-donetskoj-oblasti-proizoshedshih-v-avguste-2014-goda/.

ВИХІД ПІДРОЗДІЛІВ З ОТОЧЕННЯ

28 серпня 2014 р. підрозділам, які базувалися в м. Іловайськ, поступила команда готуватися до виходу. Ввечері цього ж дня три автомобілі вирушили в сторону с. Грабське для того, щоб слідувати за виходом колони з міста. Вихід планувався вночі з 28 на 29 серпня 2014 р. Але підрозділи вийшли з міста близько 6 ранку 29 серпня 2014 р. Домовленість про вихід була досягнута на рівні безпосередніх учасників бойових дій. Українські підрозділи мають виходити двома колонами зі зброєю та технікою. Супроводжуватимуть колони БТРи з російськими десантниками, яким на виході з оточення мають бути передані троє полонених військовослужбовців Російської Федерації, один з яких був поранений[39] .

Бійцям угрупувань, які перебували в м. Іловайськ, повідомили, що хоча вихід здійснюється зі зброєю, вони не мають стріляти та реагувати на провокації. Їм навіть заборонили брати з собою запас зарядів до РПГ, оскільки в першу чергу необхідно було думати, як вивезти людей. Крім того, було заборонено і знищення наявного боєкомплекту. Така позиція пояснювалася тим, що умови виходу з оточення – тиша: жодних пострілів та підривів.

Були сформовані дві похідні колони, у голові кожної з яких були по 2-3 одиниці бронетехніки, у середині та кінці кожної з них – танк та БМП. Першим пунктом для руху став рубіж Многопілля-Агрономічне приблизно в 6 кілометрах від міста. Збір колон відбувся без втрат.

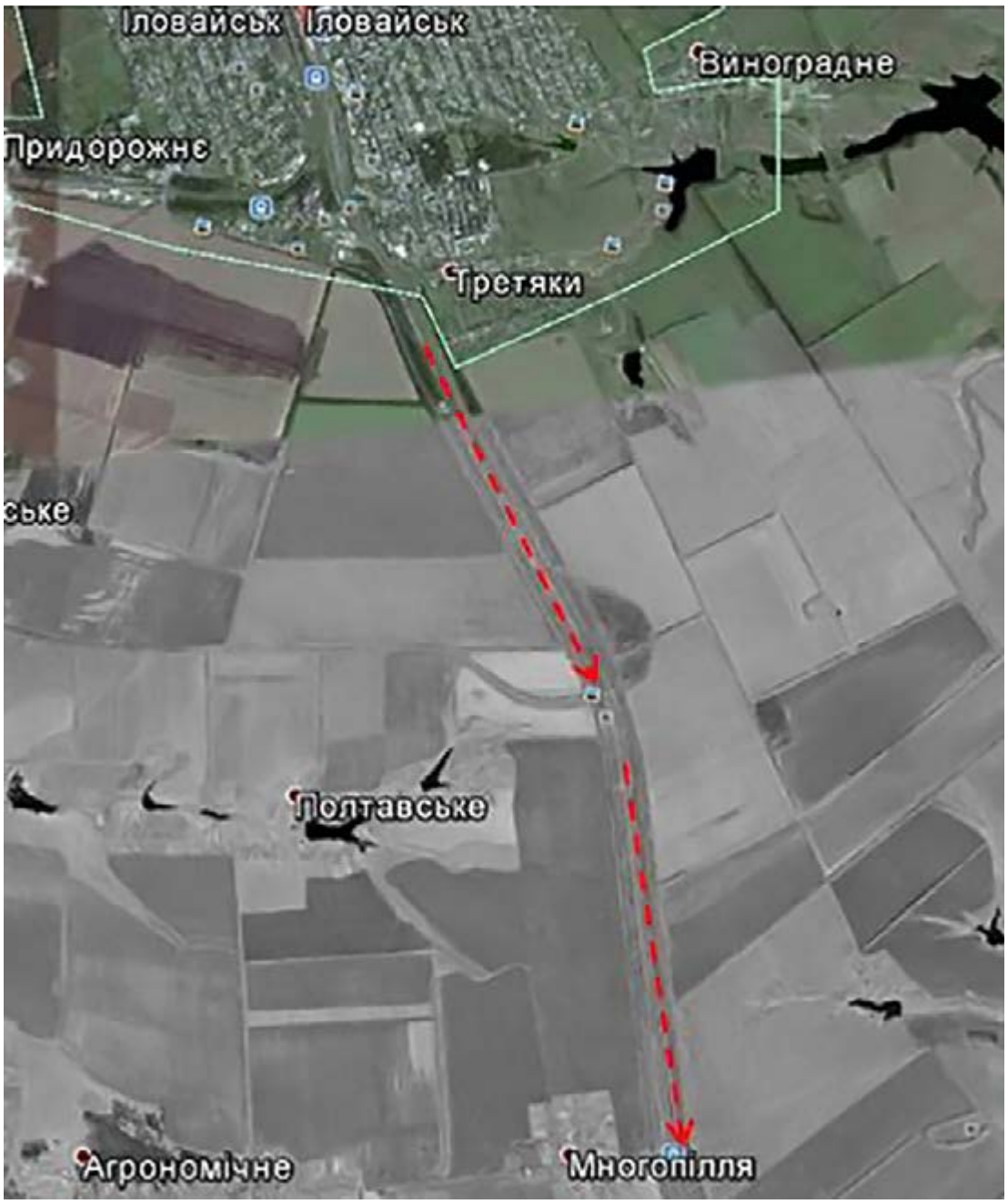

(Вихід підрозділів з м. Іловайськ 29.08.2014 р. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

39 Показання Санченко А.В. в якості свідка на засіданні по справі № 761/9467/15-ц по факту збройної агресії Російської Федерації проти України від 22 березня 2016 р. в Шевченківському районному суді м. Києва // http://sila-prava.org/ru/svidetelskie-pokazaniya-ob-obstoyatelstvah-tragicheskih-sobytij-v-rajone-goroda-ilovajsk-donetskoj-oblasti-proizoshedshih-v-avguste-2014-goda/.

О 05:45 29 серпня 2014 р. в район н.п. Многопілля на одному БТР-Д та санітарній машині прибули російські десантники та повідомили штаб сектору, що умови виходу змінюються: вихід буде здійснюватися буз зброї і техніки однією колоною по вказаному росіянами маршруту. Як стало відомо пізніше, зазначений ними маршрут пролягав по заздалегідь влаштованим засідкам[40] .

Після збору колон в н.п. Многопілля, російська сторона почала тягнути час. Перебуваючи на місці збору, колони піддалися мінометному обстрілу. З н.п. Многопілля колони розділилися, та вирушили за заздалегідь визначеними маршрутами. У складі кожної з колон знаходились по одному полоненому російському військовослужбовцю. Третій полонений знаходився у санітарній машині разом з пораненими українськими військовими.

До складу північної колони входили:

- **автомобіль командувача Сектора «Б», броньований автомобіль командира батальйону «Дніпро-1» з групою журналістів, УАЗ з офіцерами штабу, БТР зв'язку;**
- **бойова група у складі 3 танків та 2 БМП 17-ї танкової бригади ЗСУ разом з солдатами 93-ї ОМБр;**
- **автотранспорт з бійцями батальйонів МВСУ «Дніпро-1», «Світязь», «Миротворець», «Херсон», «Івано-Франківськ»;**
- **бійці третьої батальйонно-тактичної групи 51-ї ОМБр ЗСУ;**
- **автотранспорт з бійцями 40-го БТРо «Кривбас» та декілька автомобілів інженерних підрозділів та частин забезпечення;**
- **дві БМП 17-ї танкової бригади ЗСУ з бійцями 93 ОМБр ЗСУ.**

Всього в колоні виходило близько 850 військовослужбовців та 222 бійці батальйонів МВСУ[41] .

До складу південної колони входили:

- **батальйонно-тактична група 93 ОМБр ЗСУ;**
- **група 3-го полку спецпризначення;**
- **підрозділи 39-го та 40-го БТрО «Дніпро-2» та «Кривбас»;**
- **група, яка виходила з Савур-Могили 28.08.2014 р.;**
- **батальйон НГУ «Донбас», з прикомандированими до нього бійцями батальйонів МВСУ «Світязь» та «Херсон»;**
- **окремі військовослужбовці інших частин.**

---

40 Показання Санченко А.В. в якості свідка на засіданні по справі № 761/9467/15-ц по факту збройної агресії Російської Федерації проти України від 22 березня 2016 р. в Шевченківському районному суді м. Києва // http://sila-prava.org/ru/svidetelskie-pokazaniya-ob-obstoyatelstvah-tragicheskih-sobytij-v-rajone-goroda-ilovajsk-donetskoj-oblasti-proizoshedshih-v-avguste-2014-goda/.

41 Август 2014-го. Иловайск. Часть VI: Как отходила из котла группа генерала Руслана Хомчака / Я. Тынченко // Аргумент – 17.09.2015 г. - http://argumentua.com/stati/avgust-2014-go-ilovaisk-chast-v-kak-otkhodila-iz-kotla-gruppa-generala-ruslana-khomchaka.

Всього в колоні нараховувалось близько 650 бійців. Також в колоні було всього два танки: трофейний російський Т-72 та Т-64В зі складу 93 ОМБр ЗСУ[42] .

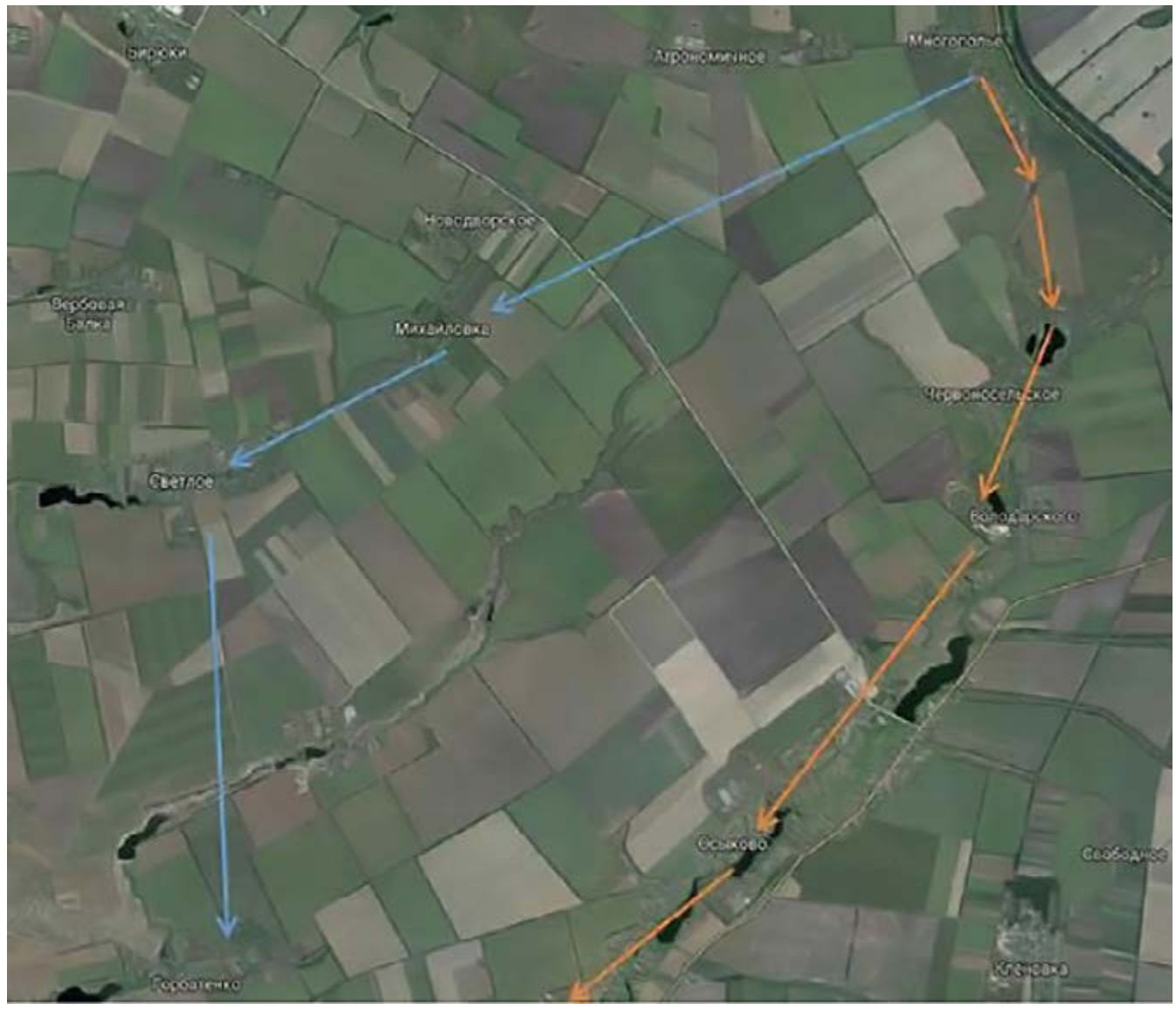

(Приблизні напрямки руху обох колон із н.п. Многопілля 29.08.2014 р. Супутникова зйомка місцевості Google Earth)

Колони втрапили в заздалегідь організовані засідки. Обстріл по ним вівся з важкого озброєння: РПГ, ПТУРів, НОН, кулеметів, танків Т-72, - та стрілецької зброї різного калібру. В першу чергу, в якості цілей, обиралися важкі автомобілі – КРАЗи, КАМАЗи, УРАЛи – та великі автобуси, з метою завдання особовому складу підрозділів найбільшої шкоди. Північна колона зазнала обстрілу в районі н.п. Горбатенко та н.п. Старобешево. Південна колона, через різноманітність техніки, яка входила до складу, розділилася на дві. У результаті цього частина колони змогла прорватися через с. Червоносільське, та була обстріляна на ділянці Осиково – Новокатеринівка, а інша половина колони була розбита на підступах до с. Червоносільське[43] .

42 Август 2014-го. Иловайск. Часть V: выход «восточной» группы и расстрелы русскими офицерами украинцев / Я. Тынченко // Аргумент – 18.09.2015 г. - http://argumentua.com/stati/avgust-2014-go-ilovaisk-chast-5-vykhod-vostochnoi-gruppy-i-rasstrely-russkimi-ofitserami-ukrai.

43 Аналіз ведення АТО та наслідків вторгнення РФ в Україну у серпні-вересні 2014 р. / Міністерство оборони України // www.mil.gov.ua/news/2015/08/13/analiz-vedennya-antiteroristichnoi-operaczii--12694/.

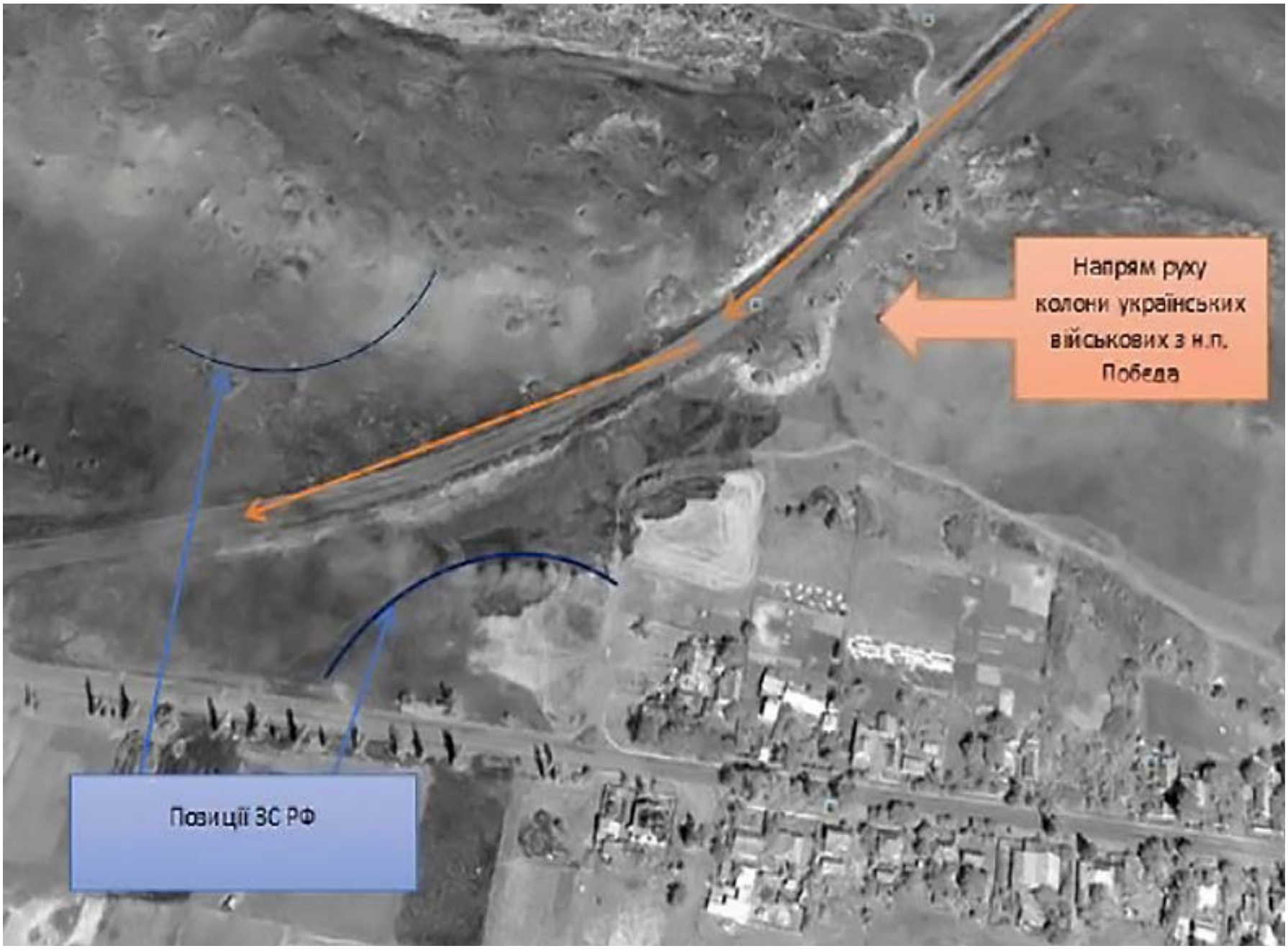

(с. Новокатеринівка Донецької області. Супутникова зйомка місцевості від 31.08.2014 р. Google Earth. Приблизна схема засідки, організованої ЗС РФ, в яку потрапила південна колона)

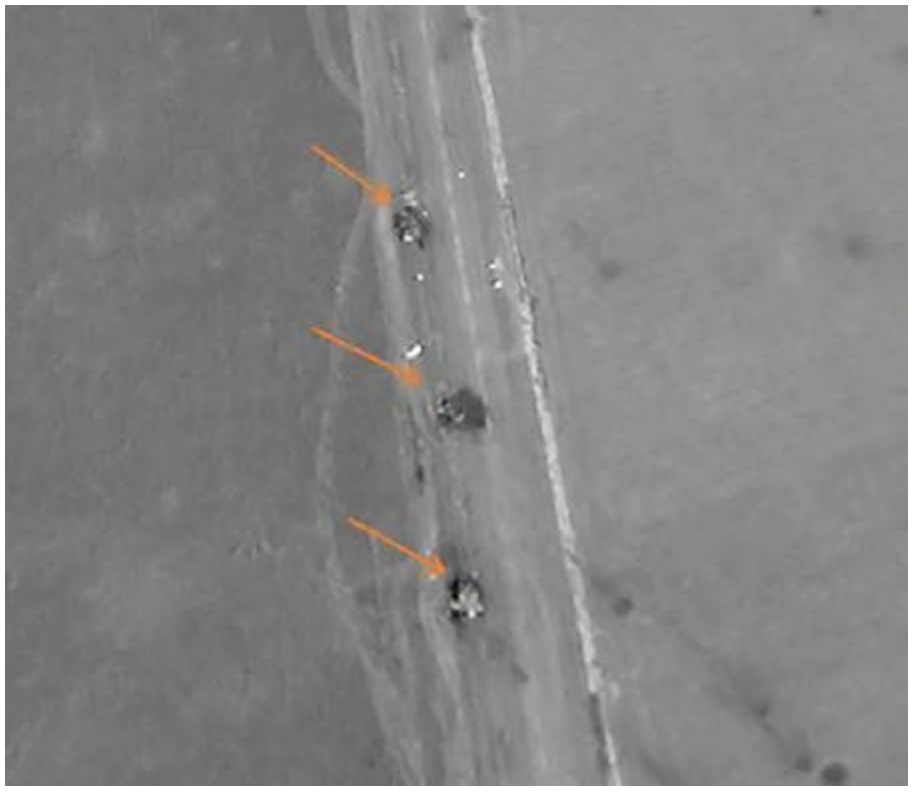

Наприклад, у колоні, яка рухалася в напрямку с. Червоносільське, перший удар був здійснений по санітарному МАЗу, в якому перевозили поранених та який був відзначений великим червоним хрестом.

(Супутникова зйомка місцевості від 31.08.2014 р. Google Earth. Знищена техніка українських військових 29.08.2014 р.)

Підрозділам, які рухались у колоні, вдалося пробитися до с. Червоносільське та закріпитися на одній з вулиць хутора, організувати кругову оборону. Зв'язку з командуванням у підрозділів практично не було. Підтримку артилерії викликати на себе також не вдалось, через відсутність безпосередньої вказівки командування. Загалом бій у с. Червоносільське тривав близько 36 годин.

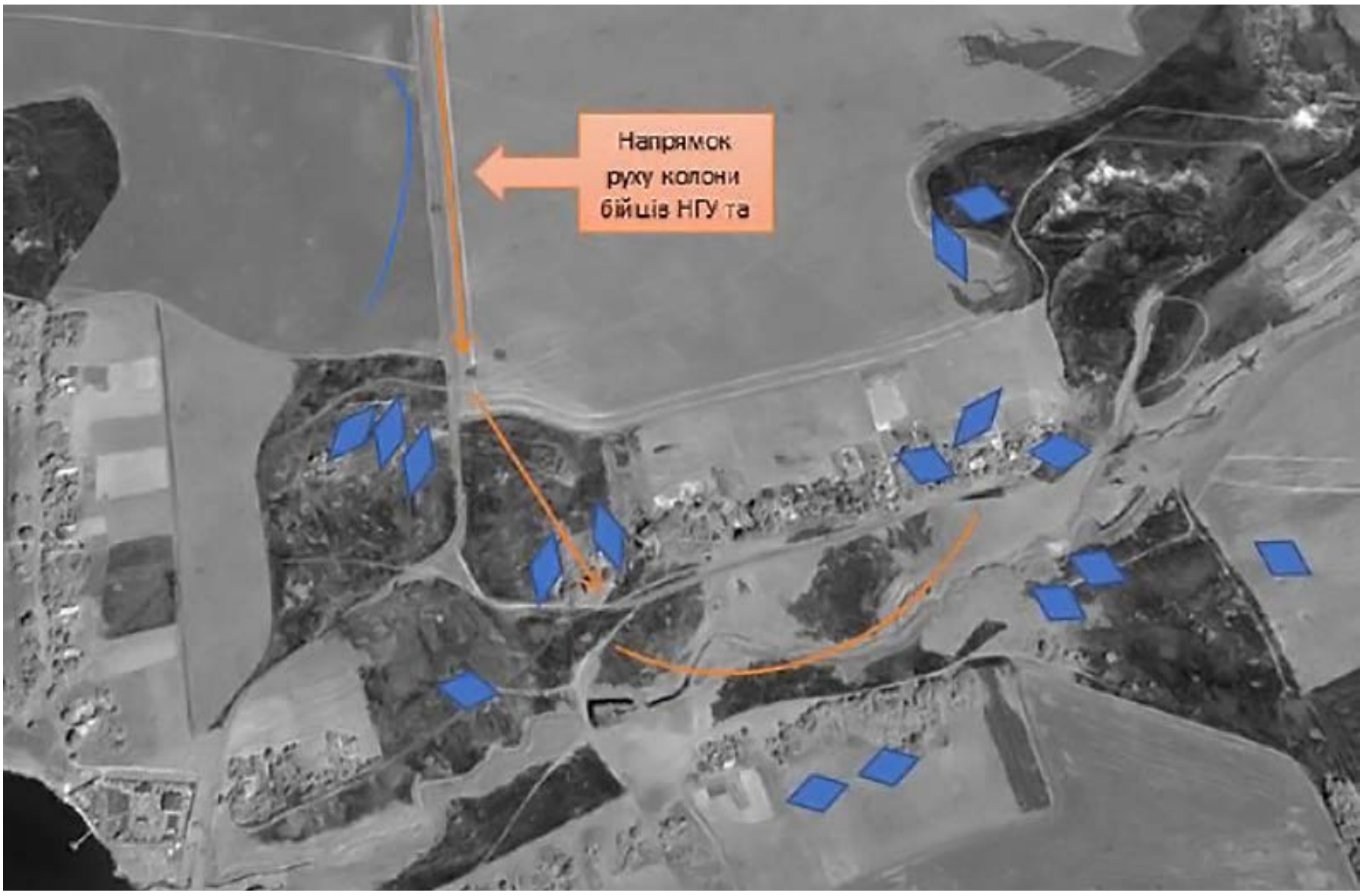

(с. Червоносільське Донецької області. Супутникова зйомка місцевості від 31.08.2014 р. Google Earth. Помаранчевим позначено позиції НГУ та ЗСУ. Синім позначено позиції ЗС РФ)

Засідка була організована заздалегідь. В районі с. Червоносільське розміщувалися контрактники 31-ї десантно-штурмової бригади та 6-ї танкової бригади ЗС РФ. Їх техніка була позначена білими колами, а на руках та ногах вони мали білі стрічки.

> ***Саме епізод виходу з оточення став найбільш кривавим за весь період «іловайської операції». Була це військова хитрість ЗС РФ чи недбалість командування українських підрозділів? Наразі це питання залишається без відповіді. Близько тисячі постраждалих лише за один день – і до цього часу події не отримали об'єктивної оцінки та винних не було названо.***

Причини трагедії:
погляд учасників подій

АНАЛІЗУЮЧИ ПОДІЇ серпня 2014 р., їх безпосередні учасники намагаються визначити для себе причини трагедії. Позиції очевидців можна розділити на такі пункти:

1. **неналежне забезпечення підрозділів:**

«Під час проведення операції ми не були забезпечені належними ресурсами для її виконання Наприклад, не мали якісного зв'язку. Наш радіосигнал постійно перехоплювався та глушився. Рації були простими та ненадійними, а в ЗСУ є рації із більш надійним зв'язком, за допомогою яких ми могли хоча б координувати дії між різними підрозділами. Між бійцями однієї групи та в одному районі зв'язок часто передавався особисто - в усний спосіб, без використання спец-засобів. Між різними підрозділами, та в різних районах це робити було складно. Ми вимагали надати нам хоча б декілька потужних радіостанцій, які були в ЗСУ. Мобільний зв'язок також працював погано. Окрім того користуватися мобільними телефонами в умовах бойових дій було не зручно.»

«Карти місцевості, якими нас забезпечувало командування були застарілими. Наприклад, навіть командуючий Сектором «Б» користувався картою місцевості від 1983 р. Зрозуміло, що вона була не точною, оскільки заявлялися нові будівлі та споруди, змінювалася місцевість та ін. Ми, як безпосередні виконавці операції, картами взагалі не забезпечувалися,- нам видали схеми-місцевості, які ми самостійно доповнювали, наносячи нові об'єкти.»

«Під час штурму міста 18 серпня 2014 р. ми заздалегідь підготувалися, завантажили сучасні карти з мережі інтернет та роздрукували їх. Однак, ми потребували спеціальних військових оперативних карт, яких не було. При якісному плануванні операції потрібно було подбати про всі моменти, в тому числі, і про забезпечення картами. Можна було забезпечити сучасними оперативними картами хоча б командирів батальйонів, які могли розповсюдити їх між підрозділами, зробивши копії та передати командирам рот, а ті в свою чергу командирам взводів, командирам відділень. Карта місцевості – це важлива запорука успішного виконання операції.»

«Більшістю речей як військового так і господарсько-побутового призначення - починаючи від форми, обмундирування та бронежилета, і закінчуючи продуктам - нас забезпечували волонтери. Командування нас не забезпечило навіть біноклями, які зберігалися на складах ЗСУ. Дістати якісний бінокль складно, тому волонтери придбавали нам будь-які: театральні, китайські та інші - неякісні, яким ми були раді.»

2. злочинна бездіяльність:

«Про будь-які зміни під час проведення операції ми повідомляли вищому командуванню, - в першу чергу це було в наших інтересах. З першого дня план завдання не виконувався. Співвідношення сил змінювалося не на нашу користь.»

«Командування оцінювало тільки загальну картину, не вдаючись у деталі. Так, м. Іловайськ, на той час було єдиним форпостом на шляху до оточення м. Донецьк і теоретичної ліквідації сепаратистського руху на Донбасі. Тому військовому керівництву хотілося якнайшвидше захопити район, просунутися до Донецька та планувати операцію по його захопленню. На тактичні моменти, складнощі, що могли виникнути військове командування не хотіло звертати уваги, проте володіло інформацією, що відбувається.»

«В ситуації, що склалася потрібно було, або не відтягувати час, і відразу вивести підрозділи із ризикованої зони можливого оточення на заздалегідь організовані для оборони позиції, або ж навпаки, підсилити ці підрозділи до моменту оточення. У випадку перетину армією РФ кордону та оточення українських підрозділів у м. Іловайськ - спрямувати додаткові резервні частини.

Оскільки загальне керівництво АТО а також стратегічне забезпечення проведення «Іловайської операції» покладалося на ГШ, вважаю що його керівництво не змогло виконати свої обов'язки та вирішити ситуацію пов'язану із звільнення м. Іловайськ, перетином кордону регулярними військами ЗС РФ і оточення міста, оскільки у керівництва була відсутньою адекватна оцінка ситуації а також вчасна реакція на її зміну; не опрацьовувалася належним чином та не доносилася до нас об'єктивна інформація; не приймалися вчасні та оперативні рішення; не забезпечувалася координація дій між підрозділами; залучення до операції сил і засобів, які не мають достатньо ресурсів (військової техніки, озброєння, бойового досвіду, професійності, компетентності) для її виконання; не надавалися необхідні ресурси для покращення швидкості та якості виконання операції (карти, рації, біноклі та ін.).»

3. саботаж інформації:

«З незрозумілих причин, що може пояснюватися, як непрофесійністю, халатністю, некомпетентністю, або і зрадою із ГШ, ми не отримували або отримували недостовірну інформацію, починаючи від початку планування операції (наприклад, те, що район м. Іловайськ не укріплений, в ньому перебуває до 100 бойовиків) і закінчуючи інформацією стосовно стану справ в інших секторах.»

«Так, на сьогодні я знаю, що Генеральний Штаб володів ситуацією в Секторі «Д» - артилерійські обстріли прикордонних районів із території РФ, залишення позицій бойовими підрозділами що там базувалися, перетин регулярними військами ЗС РФ кордону із Україною та їх просування вглиб Донецької області. Однак жодної реакції на неї не було, ця інформація не доносилася до нас. Ми дізнавалися все, що відбувається в сусідніх районах по мобільному зв'язку – від рідних, товаришів та знайомих, що проходили службу в тих чи інших військових чи добровольчих формуваннях, тому ситуацією володіли. Однак вона була не офіційною, та не мала значення для подальших дій, які виконувалися лише за наказом від командування. Наприклад, залишити місто і перебазуватися в інший район. Для військового важливо почути офіційну та достовірну інформацію, а також адекватну реакцію командування на цю інформацію у вигляді наказу, а потім діяти відповідно до нього.»

«Я та інші бійці батальйону «Донбас», що перебували при штабі Сектора «Б», неодноразово були свідками, як генерал Руслан Хомчак доповідав інформацію до ГШ особисто начальнику ГШ і Міністру оборони та просив про вихід, або надати підкріплення, коли стало зрозуміло, що нас повністю оточили регулярні війська ЗС РФ. Часто такі розмови відбувалися на підвищених тонах. Начальник ГШ та Міністр оборони звинувачували нас у зраді та називали панікерами і боягузами. Забороняли залишати позиції та погрожували покараннями за відхід. Таким чином безпосередньо вище військове керівництво постійно та вчасно отримувало інформацію, однак вона не адекватно сприймалася.»

4. неадекватна оцінка можливостей власних Збройних Сил:

«Ми не були готовими до штурму другої частини міста, оскільки не мали достатньо можливостей та ресурсів для цього, а операція організована на неналежному рівні. Командуванням не було виділено достатньої кількості особового складу підрозділів, техніки та озброєння. Не було належної координації та взаємодії між підрозділами, засобів надійного проведення операції.»

> *«В дні проведення «Іловайської операції» в місті Києві відбувалася підготовка та проведення 24 серпня 2014 р. військового параду до дня Незалежності України. В умовах ведення бойових дій, необхідність залагодження та координації зусиль, час і зусилля використовувалися впусту.»*

5. **відсутність координації між військовими з'єднаннями та секторами:**

> *«Командуванням не було налагоджено чіткої координації в діях між підрозділами. Ми це робили самостійно на рівні власних знайомств, зв'язувалися з бійцями інших підрозділів, повідомляли один одному важливу інформацію, координуючи спільні дії. Рації практично не працювали. Противник застосовував засоби радіотехнічної боротьби.»*

В якості винуватців трагедії бійці вказують на Гелетея В.В. (прим. – Міністр оборони України з 03.07 по 14.10.2014 р.), Муженко В.В. (прим. – Начальник Генерального Штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України з 03.07.2014 р.), Литвина М.М. (прим. – Голова Державної прикордонної служби України у 2003-2014 рр.), Назарова В.М. (прим. – Начальник Оперативного Штабу АТО з 21.05.2014 р.)[44].

44 Бійці з-під Іловайська блокували адміністрацію Порошенка / Gazeta.UA, 01.02.2016 р. // http://gazeta.ua/articles/life/_bijci-zpid-ilovajska-blokuvali-administraciyu-poroshenka/675309.

Висновок

ПРОЙШЛО ДВА РОКИ після «іловайської операції», але до цього часу залишається багато питань без відповіді. Досить складно робити висновки та вказувати на винних, керуючись неповними даними, не розглядаючи ситуацію повною мірою в різних аспектах. Саме тому важливим є проведення повного, об'єктивного та ефективного розслідування, у ході якого мають бути встановлені чи можна кваліфікувати дії військовослужбовців в ході операції в якості недбалого ставлення до військової служби[45] та відповідальність осіб з вищого військового керівництва за планування та ведення військової операції.

За два роки розслідування його предмет залишився тим же, але хід кардинально змінився. Концепція пошуку винних стала концепцією доведення факту збройної агресії Російської Федерації на території України. Замість розгляду планування та реалізації військової операції в м. Іловайськ, розслідування ведеться в напрямку розгляду вторгнення Збройних сил сусідньої держави на Схід України. Як так вийшло, що розслідування причин всієї трагедії змінилось на розгляд лише одного з факторів, який вплинув на ситуацію? Невже офіційна позиція Міністерства оборони України та Генерального Штабу зараз стала визначною для незалежного розслідування обставин трагедії? Чи можна говорити про те, що первинна військово-тактична експертиза, яка була закінчена у 2015 р. та визначила винних у «іловайській трагедії», настільки відрізнялася від її офіційних причин, через що була замінена іншою? Та чи можна визнати винною в історії «іловайської операції» лише одну протиборчу сторону?

Окрім питань щодо причин та наслідків подій літа 2014 р., залишаються відкритими проблеми з безпосередніми учасниками подій. Залучені до «іловайської операції» бійці добровольчих підрозділів не були прирівняні у статусі до військовослужбовців. Чи мали право резервісти приймати участь у бойових діях?

Якими не були б відповіді на поставлені запитання, важливо пам'ятати по тих, хто загинув в тих подіях, хто зараз вшанований народом України на Стіні пам'яті. Необхідно брати до уваги не тільки кількість постраждалих внаслідок обстрілу колон 29 серпня 2014 р. при виході з м. Іловайськ, але й постраждалих за весь період операції, особливо після 24 серпня 2014 р. Залишається близько двохсот осіб, доля яких до сих пір невідома. Крім цього, вже два роки військовослужбовці перебувають у заручниках у представників самопроголошених республік. Як можна дивитися в очі учасникам подій, родичам зниклих безвісти та загиблих, коли вже два роки неможливо знайти правду і дані постійно перекручуються?

45 С. 425 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran2972#n2972.

Скільки ще часу має пройти до того, як будуть названі винні та чи буде процес розслідування відкритим та об'єктивним? Коли історія Іловайську буде написана раз і назавжди? Вона має стати уроком, який треба прийняти, засвоїти та звернути увагу на допущені помилки. Тільки повне та незалежне розслідування і відкритий суд зможуть допомогти виокремити серед крові загиблих важливий для військового потенціалу країни досвід. Тільки так можна буде уникнути таких же фатальних помилок в майбутньому.

Залишається лише чекати…